Kor, kollektivtrafik och politik: kausala relationer på landsbygden

---

En ANT-studie om vad som etablerar landsbygd

Ida Andersson

Masterarbete 30 hp
Masterprogram i Strategisk Fysisk Planering

Blekinge Tekniska Högskola

2020-06-03

Författare: Ida Andersson

Titel: Kor, kollektivtrafik och politik: kausala relationer på landsbygden

.....

Handledare: Christer Persson

Examinator: Sabrina Fredin

Blekinge Tekniska Högskola: Institutionen för fysisk planering

Program: Masterprogram i Strategisk fysisk planering

Kurs: FM2612 Masterarbete i Fysisk planering

Nivå: Avancerad

Omfattning: 30 hp

Utgivningsort: Karlskrona

Datum: 2020-06-03

FÖRORD

I och med denna uppsats avslutas mina fem år på fysisk planering i Karlskrona. Det har varit fem givande år som gett mig ett bredare perspektiv på samhällsfrågor, samhällets utformning och planering som verktyg att forma vår fysiska miljö. Utbildningen har varit allt jag förväntat mig och lite till. Såklart har sammanhållningen inom institutionen varit en betydande del av det som gjort min studietid lyckad. Det har därför varit ett vemodigt avslut på min studietid då omständigheter gjort att studiemiljön inte kunnat vara densamma. Den tid av masterarbetet som inleddes i skolan var dock till stor hjälp att med att upprätta rutiner och i de behövliga pauserna under de långa arbetsdagarna fanns sällskap av vänner. Det har värmt att peppen och de gemensamma frustrationerna som yttrats på skämtsamma vis fortsatt även när studierna skett på distans.

Jag vill rikta ett stort tack till Christer som varit min handledare under detta arbete. Det har varit många givande diskussioner genom ANT:s smått förvirrande världsbild, men det har varit en givande resa. Tack för att du ledde mig in på den. Ditt avslappnade förhållningssätt till arbetets utveckling har även gjort att jag trots oro över att ha antagit en för komplicerad uppgift inte tappat hoppet under alla oklarheter som ANT uppdagat.

Ida Andersson

Karlskrona, 2020

SAMMANFATTNING

En samhällsutveckling som enbart fokuserar på staden går emot de nationella visionerna och planeringen har kommit att behandla landsbygdens utveckling med varierande motiv. Landsbygden har sedan tidigare beskrivits som en rural idyll, en bevarande värd miljö och betydande resurs för staden men nu även som en plats för utveckling. Inom planeringen råder ett hållbarhetsideal som ämnas bemötas genom tillämpning av urbana normer som därmed styr samhällets utveckling och tillskriver det rurala motsatta värden än hållbarhetsidealet i en stad-landsbygdsdikotomi. Genom att utveckla landsbygden enligt urbana normer och samtidigt bevara dess rurala idyll uppdagas ett problem i hur dessa värden och funktioner kan sammanfogas. Denna uppsats syftar därför till att undersöka hur det som definieras som landsbygd kan bestå genom en sådan utveckling.

Landsbygden som fenomen undersöks utifrån en aktör-nätversteori (ANT) där perspektivet på hur världen utformas förstås genom dess beståndsdelar och det relationella sambandet mellan dessa. Detta blir studiens teoretiska och metodologiska utgångspunkt där landsbygden analyseras som ett nätverk av ageranden som definierar den. I ANT utgörs världen av ständiga processer där människor och icke-människor agerar. Hur fenomen blir bestående genom dessa processer beror således på hur stabila nätverken är genom föränderliga processer. Därför presenteras resiliens som ett andra teoretiskt perspektiv vilket belyser hur fenomen hanterar endogena och exogena störningar och utvecklas till nya jämviktslägen.

Denna undersökning har utförts med ett förutsättningslöst förhållningssätt som ANT förespråkar för att beskriva världen så som den *är* och inte förklara *hur* den är. Resultatet har blivit en analys inom vilket konstruktionen av landsbygdsnätverket presenteras. Data för nätverket har erhållits genom etnografiska metoder där nätverkets beståndsdelar och de ageranden som sammankopplar dem förnummits genom direktobservation, dokumentstudier och samtalsintervju.

Slutsatserna visar på att landsbygden varit bestående genom samhällets förändring tack vare dess förmåga att utvecklas och anpassas efter rådande förutsättningar. Landsbygd utgörs således av mer än det som framkommer i stad-landsbygds dikotomin och bör därför ses definieras utifrån dess specifika förutsättningar. Trots landsbygdens resiliens kanske den inte består genom alla störningar orsakade av politik och planering. Förloras alla dess kärnfunktioner riskerar den att utvecklas till något som inte längre definieras som landsbygd. Detta innebär att dess förutsättningar för att utvecklas och hantera störningar bör tas i beaktning om den ska formas eller på andra sätt påverkas av planering.

INNEHÅLL

1 INTRODUKTION 6

1.1 Problemställning 6

1.2 Problemformulering 8

1.3 Syfte & Frågeställning 9

1.4 Disposition 10

2 TEORETISKT PERSPEKTIV 11

2.1 Resiliens 11

2.2 Aktör-nätverksteori (ANT) 15

2.3 Reflektion av hur resiliens och ant kan samverka 20

3 FORSKNINGSÖVERSIKT 22

3.1 Stad-landsbygds dikotomi 22

3.2 Planering och ANT 24

3.3 Resiliens i globala och lokala samhällen 28

4 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT 30

4.1 ANT-analys 30

4.2 Metoder för att finna aktanterna och dess kopplingar 35

4.3 Reflektion av metod 41

5 ANALYS AV VAD SOM UTGÖR LANDSBYGD 44

Öppnandet av svart-lådan landsbygd 44

Agerandet som blir statistik 48

Glesa strukturer eller fyllda mellanrum 53

Gemenskapande ageranden 58

Analysandets slutpunkt 62

6 SLUTSATS OCH AVSLUTANDE DISKUSSION 65

6.1 Hur ant-nätverket förhålles till resiliens, planering och studiens problematik 65

7 REFERENSER 71

1 INTRODUKTION

1.1 PROBLEMSTÄLLNING

Bilden av den samtida landsbygden beskrivs i en samtida samhällsdebatt och av forskning som en rural idyll, ett antagande som grundas i en idealisering och föråldrat narrativ av den rurala miljön (Andersson, 2014; Nilsson, 2019, p. 46; Shucksmith, 2018, p. 163f). I och med denna generalisering av landsbygden utesluts dess mångfaldhet och klyftan mellan stad och landsbygd ökas där det urbana i framförallt stadsmiljöer representerar det framåtsträvande (Nilsson, 2019, p. 46f). Målandet av en avstannad landsbygd menar Westholm (2018, p. 42f) har pågått så pass länge att den blivit en del av landsbygdens identitet. Detta kan även beskrivas ha skapat en dikotomi där stad och landsbygd ses som varandras motsatser men som tillsammans utgör en helhet, samhället. Planering av landsbygden har därmed kommit att handla om att bevara och skydda denna miljö samt dess agrikulturella världen mot en urban utbredning (Sireni, 2016, p. 190). Detta hindrar landsbygdens möjligheter till utveckling och representation i den svenska planeringen där staden blivit outtalad norm och landsbygden inte är en del av visionerna för det moderna samhället (Syssner, 2018, p. 23; Nilsson, 2019, p. 44f). Trots detta menar politik och forskning att landsbygden kan vara är en viktig del av samhällets omställning för ekonomisk, social och ekologisk hållbarhet (Nilsson, 2019, p. 46; Sireni, 2016, p. 195). Beskrivningen av landsbygden är trots detta pragmatisk och låser in den i neoliberala strukturer där det urbana står för modernitet och hållbarhet och det rurala för det motsatta.

En samhällsutveckling som enbart fokuserar på staden går emot de nationella visionerna. Statens offentliga utredningar (SOU 2017:1, 2017, p. 11f) för en sammanhållen landsbygdspolitik där människorna på landsbygden ska ha samma möjligheter till ett gott liv och att landsbygderna ska ha samma förutsättningar att utvecklas som övriga landet. I planeringen eftersträvas samtidigt en treenighet av hållbarhet, attraktivitet och tillväxt där det ena värdet förstärker de andra. För att planeringen ska kunna åstadkomma detta talar det rådande planeringsidealet för en urbanisering med stad och stadsmässighet som centrala begrepp. Det urbana idealet innebär en tät bebyggelsestruktur med blandade funktioner, glesa miljöer anses därmed oattraktivt för till exempel permanent uppehälle och landsbygden beskrivs snarare som en resurs för produktion och besöksnäring. Sireni (2016, p. 191) beskriver däremot att boende på landsbygden har ökat i popularitet vilket tagits fasta på av landsbygdskommuner som ser detta som en möjlighet för tillväxt.

På senare år har den ekologiska hållbarheten kommit att genomsyra planeringen av markanvändning och talat för en minskad trafik och mer sammanhängande urban bebyggelsestruktur. Dessa åtgärder ämnas främst appliceras mot urban spridning, men eftersom de urbana värdena genomsyrar hela den kommunala planeringen blir de till

övergripande principer som även tillämpas i landsbygdsmiljöer (Sireni, 2016, p. 193f). SOU (2017, p. 17f) uttrycker även att bostadsbyggandet och utbudet av service i landsbygdscentra behöver ökas tillsammans med möjligheter för närings- och föreningslivet. Sireni (2016, p. 200) pekar på att argument som dessa inte alls grundas i åstadkommande av ekologisk hållbarhet utan att täta strukturer skapar möjlighet för kommuner att spara in ekonomiska medel på framförallt service och infrastruktur. Att upprätthålla nödvändiga funktioner för att åstadkomma tätare strukturer på landsbygden är således ett kausalt förhållande mellan att attrahera invånare och behovet av invånarunderlag för att kunna erbjuda tillräcklig kommersiell service för denna attraktivitet. Detta pekar på att befolkningen på landsbygden skulle minska då det beskrivs ske en utglesning av service där, men det finns flera landsbygdskommuner med positiv befolkningsutveckling. Något som inte alltid visat sig ske i de största kommunerna eller de som ligger i de tre storstadsregionerna (Stockholm, Göteborg och Malmö) och därmed redan har tillgång till den service som argumenteras för ovan (Jordbruksverket, 2013, p. 16). Det kan samtidigt påstås att människor redan lever ett urbant liv på den ”riktiga landsbygden”. En del arbetspendlar från landsbygden till staden, nyttjar dess service och konsumerar varor och media i liknande omfattning som människor i staden, det finns en sorts urban uppkoppling och tillhörighet (Westholm, 2018, p. 44). Det som styr tillväxtkraften i kommunerna menar Jordbruksverket (2013, p. 16) kan vara en förmåga att över tid behålla en attraktivitet som fortsatt boendealternativ vilket tycks vara avgörande för att landsbygden ska vara bestående genom samhällets utveckling. Problemet härleds därmed till vad som utgör dagens landsbygd och vad det är som gör den bestående eller vad som i så fall saknas för att stärka dess förmåga att bestå, dess resiliens, som fenomen genom tider av förändring av samhället. Om det finns urbant liv på landsbygden kan det argumenteras för att även miljön bör ses som urban, eller bli urban frågan är om detta samstämmer med det som idag definierar landsbygd.

En urbant fokuserad landsbygdsutveckling går dels emot de lösningar som hållbarhetsproblematiken ställs inför dels skulle den minimera de kvaliteter som landsbygden kan erbjuda i form av ekosystemtjänster, förändrade konsumtionsmönster och socialt liv. Det måste kunna planeras, skapas förutsättningar och möjligheter för människor att verka och bo på landsbygden utan att strukturen blir av stadsmässig karaktär. Detta är således inte något som den kommunala planeringen alltid har rådighet över, det kan krävas åtgärder bortom både geografiska såväl som ekonomiska medels gränser. Platsens förutsättningar spelar roll för framgången med den fysiska planeringen oavsett om den reglerar stad eller landsbygd (Brorström & Parment, 2017, p. 15).

> Det spelar roll hur platsen ser ut, vilka som bor där och hur kommunikationerna ser ut. Det spelar roll om platsen hyser ett universitet som varje år lockar tiotusentals studenter i tjugoårsåldern, eller om platsen är en gles inlandskommun med en minskande andel unga, och en ökande andel äldre. Kanske är det inte rimligt att planera för tillväxt i varenda kommun, när

> verkligheten i många kommuner istället är formad av decennier av minskande och åldrande befolkning (Syssner, 2018, p. 16).

I dagens planering tycks det inte råda någon åtskillnad mellan vare sig *landsbygder* eller i vissa fall ens mellan stad och landsbygd. Om landsbygden ska förändras efter en urban norm kan det diskuteras till vilken grad utveckling kan ske och landsbygden förblir landsbygd eller om framtiden kommer ha olika typer av tätbebyggda områden. Samtidigt som det tycks råda oklarheter för vad som ska göras med landsbygden eftersom det inte framgår vad landsbygd *är*. SOU (2017, p. 17f) menar att i studier och utveckling av landsbygdskommuner bör dem benämnas som flera *landsbygder* och inte se lands- och glesbygdskommuner som en homogen grupp eftersom förutsättningarna för dessa skiljer sig åt. Det verkar vara just detta som problemet återkommer till, förutsättningarna skiljs åt mellan platser men vilka de är framgår inte.

1.2 Problemformulering

Enligt den bakgrund som presenteras i problemställningen ovan kan samhället beskrivas som en dikotomi där helheten är uppdelad i två delar, stad och landsbygd. Stad och landsbygd beskrivs därmed som två separata miljöer med skiljande karaktärsdrag där landsbygden särskiljs från staden genom att vara det som staden inte är. Allt tillhör antingen det ena eller det andra. Det finns två inneboende problem i denna uppdelning av samhället.

Stadens representation är dominerande och resursfördelningen mellan stad och landsbygd är ojämn. Stad som ideal i samhället har skapat en urban norm som verkar genom bland annat metastyrning i samhällsplaneringen. Ett problem som uppdagas i och med denna uppdelning är att det inom den svenska Plan och bygglagen (SFS 2010:900, 2010) inte redogörs för någon skillnad mellan dessa samhällstyper. När landsbygden exploateras sker det därmed utan krav på reglering eftersom PBL främst tillägnas tätortsplanering, eller så sker exploateringen med samma förhållningssätt som vid tätortsplanering. Den inom hierarkiska ordning som upprättas mellan stad och landsbygd skapar då en hegemoni, ett maktförhållande, mellan stad och landsbygd som gör att dikotomin beskriven ovan snarare blir en dualitet eftersom stadens värden överrepresenteras både i samhällsdebatten och planeringen.

Dikotomin kan vara en falsk dikotomi eftersom landsbygden ska fylla flera funktioner. Landsbygden beskrivs som en källa av naturresurser och värden som kompletterar staden vilket gör att det uppstår en dikotomi. Men landsbygden beskrivs också som en plats för planeringen att utveckla urbana värden som täthet, blandade funktioner och ekonomisk tillväxt samt skapa en stadsmässig boendemiljö. Landsbygden konstrueras därmed genom en urban norm där den både ska vara åtskild från staden med syfte som resurs men samtidigt utvecklas för att efterlikna staden. Denna paradox skapar ett

ifrågasättande av stad-landsbygds dikotomin som utgör samhället, vad är landsbygdens roll i samhället och vad ska göras med den. I det rådande planeringsidealet appliceras en urban norm som utvecklar landsbygden och frågan blir om resultatet blir så pass omfattande att det frångår det som vanligtvis definieras som landsbygd och utvecklar den till något annat. Vart går i sådant fall gränsen för hur mycket landsbygden kan omvandlas och ändå vara bestående som fenomen eftersom det finns mer eller mindre viktiga funktioner som avgör vad som definieras som landsbygd. Problemet utvecklas således till vad kärnfunktionen och definitionen för landsbygd är och vem eller vad som avgör detta. Finns det ett perspektiv som visar hela omfattningen av vad som utgör landsbygd eller är det en subjektiv konstruktion ämnad för vissa syften.

1.3 Syfte & Frågeställning

Genom denna studie syftar jag till att undersöka vad som gör landsbygd bestående genom samhällets utveckling. För att göra detta behöver landsbygden studeras med utgångspunkt i vad som utgör och definierar den samt dess resiliens. Landsbygden måste då undersökas som helhet, beståndsdelar och i en samhällsutvecklandeutvecklande process. Vidare är syftet med studien att beskriva och analysera landsbygden i hegemonier som uppdagas i den svenska planeringen då landsbygd är en del av en samhällsdikotomi som domineras av ett stadsideal. Jag kommer således att diskutera de nätverk som landsbygd deltar i och normer den påverkas av samt vilka effekter av detta som uppdagas i det som definierar landsbygd, påverkar dess bestående samt utveckling.

1. Vad och/eller vilka är delaktiga i definitionen av landsbygd samt bidrar till att utgöra och forma en miljö till landsbygd?

2. Hur består landsbygd som fenomen i ett föränderligt samhälle?

1.4 DISPOSITION

1. INTRODUKTION

Här presenteras uppsatsens problemställning, problemformulering, syfte och frågeställning

2. TEORETISKT PERSPEKTIV

De teoretiska utgångspunkterna är resiliens samt Aktör-nätverksteori (ANT) och är genomgående perspektiv för resten av uppsatsen. ANT tillför ett perspektiv på hur världen är beskaffad och utgör grunden till uppsatsens metod för insamling av data och analytiska struktur medan resiliens ser vad som gör fenomen bestående.

3. FORSKNINGSÖVERSIKT

Forskningsöversikten presenterar forskning kring stad-landsbygds dikotomin som visar att dikotomin grundas på tillskrivna värden. Vidare visar översikten hur ANT används inom planering och hur ANT kan användas för att studera vad som utgör platser. Avslutningsvis presenteras forskning om resiliens i globala och lokala samhällen.

4. METOD

Här beskrivs och diskuteras de metodval som gjorts. ANT är övergripande metod både för hur studien förhålles till empiri och hur data analyseras. För att datainsamling presenteras de etnografiska metoder använts.

5. ANALYS

I detta kapitel presenteras resultatet av ANT-studien, den empiri som insamlats och analys.

6. DISKUSSION & SLUTSATS

Här besvaras uppsatsens frågeställning i relation till studiens syfte och det förs en avslutande diskussion där de teoretiska utgångspunkterna återkommer för att sammanföras med analysen. Avsnittet avslutas med att lyfta utgångspunkter för vidareforskning i temat.

2 TEORETISKT PERSPEKTIV

I detta kapitel presenteras de teoretiska perspektiv med vilket empirin avses analyseras i slutet av uppsatsen och vara återkommande i uppsatsens diskussion för en vetenskaplig förankring. Jag har valt två teorier som presenteras var för sig och sedan sammanlänkas i en avslutande reflektion. Först introduceras resiliens som en systemteori vilket kan beskriva landsbygdens bestående under tider av förändring. I det andra avsnittet beskrivs aktör-nätverksteori (ANT) som ett verktyg för att analysera och beskriva vad som utgör landsbygd. ANT beskrivs dels genom dess beståndsdelar dels som teori och utvecklas sedan vidare i metodkapitlet hur den kan tillämpas i undersökning av fenomen. Båda dessa teoretiska avsnitt kan tillsammans beskriva det som utgör och formar landsbygden samt hur detta gör den bestående genom tider av förändring.

De båda teoretiska utgångspunkterna har valts till följd av forskningsfrågornas utformning. Problematiken som presenteras i studien grundar sig i en samhällsdikotomi där landsbygdens innehåll och funktion är diffus och varierande. Syftet med de teoretiska utgångspunkterna är därför att med hjälp av ANT undersöka vad som utgör och formar en miljö till landsbygd för att sedan undersöka hur resiliens gör landsbygden bestående.

2.1 RESILIENS

Landsbygden tycks ha en inneboende förmåga att bestå som fenomen genom tider av förändring, oavsett om det är utomstående och/eller inneboende förändringar som till exempel teknisk utveckling eller klimatförändringar. För att skapa en förståelse för vad denna bestående förmåga innebär presenteras därför begreppet resiliens som beskriver på vilket sätt och hur väl fenomen hanterar och därmed består genom förändringar. Att tillämpa begreppet och konceptet resiliens kommer i denna undersökning vidare att användas i diskussion kring vad som vad som gör landsbygden till ett bestående fenomen.

Begreppet resiliens härstammar från det latinska ordet *resilio*, vilket betyder ”att studsa tillbaka”. Det är beskrivande i sin karaktär och som koncept behöver det appliceras på ett system (Marchese, et al., 2017, p. 1275). Meerow et al. (2016, p. 40) menar dock att resiliens har utvecklats från denna deskriptiva användning till att även vara ett fristående koncept och ett ”sätt att tänka”. Den samtida användningen har därmed ett brett användningsområde och det finns en friare tolkning av begreppet som får en inneboende luddighet. Detta är både till begreppets för- och nackdel eftersom aktörer kan mötas i dess breda omfång men att det samtidigt försvårar operationalisering (Meerow, et al., 2016, p. 39; Brand & Jax, 2007, p. 9).

Resiliens syftar till ett ekologiskt, ekonomiskt eller socialt systems förmåga till hantering av och motstånd mot störningar som kriser och ihållande påfrestningar. Det är således

störningar som hotar systemets stabilitet och därmed dess existens. De system som beskrivs kan jämställas med det som i denna studie kallas fenomen och existens syftar till ett fenomens bestående. Systemen kan variera i skala och omfattning och därmed innefatta allt ifrån den globala ekonomin till individuella system som en persons mående dessa har mer eller mindre betydande funktioner som de agerar genom och som utgör systemen (Marchese, et al., 2017, p. 1275). Pike et. al. (2010, p. 5) menar att de störningar som systemen utsätts för kan vara endogena eller exogena, uppstå av inre eller yttre orsaker, samt variera i omfattning och tidslängd. Störningar kan komma i chocker då systemet utsätts för en plötslig händelse vilket utmanar dess stabilitet. Mindre händelser som tillför en liten påfrestning men som är långdragna störningar, är en process som även kallas *slow-burn.* Dessa är dels fristående händelser som en klimatförändring eller befolkningsökning dels efterföljderna av en chockstörning. Störningar kan också vara positiva och till exempel vinst av lottning eller möjligheten att få arrangera olympiska spelen. Störningar kan därmed komma att betraktas som en kort eller långvarig händelse som får ett system ur balans det vill säga ur sitt jämviktsläge (ibid, s. 5).

2.1.1 Begreppets ursprung

Dagens definition av resiliens menas vara myntat av ekologen C.S Holling (1973). Holling använde begreppet för att beskriva ett ekologiskt systems förmåga för vidarefunktion under och efter att det utsatts för utomstående förändringsfaktorer. Denna fortsatta funktion behöver inte nödvändigtvis se likadan ut som innan den yttre påverkan, men kärnfunktionen behöver ändå vara densamma. Det vill säga att systemet kan inte helt förändras utan vissa utmärkande element måste vara bestående. Detta gör att Hollings resiliens skiljer sig ifrån en ingenjörsmässig resiliens som innebär att system ska inneha en stabilitet och en resistent förmåga gentemot förändring samt återgå till utgångsläget efter att störningen passerat (Meerow, et al., 2016, p. 40; Scott, 2013, p. 598). Ingenjörsmässig resiliens syftar således både till en robusthet som fokuserar på att hålla systemet intakt och motståndskraftigt i tider av förändring.

En annan forskare som arbetat med begreppet resiliens är Neil Adger (2000, 2003, 2006) han presenterar en social-resiliens som beskriver samhällets förmåga att anpassa sig till yttre stress och störningar. Liksom Holling skiljer sig Adgers arbete från en ingenjörsmässig resiliens och undersöker istället social resiliens genom att studera samhällens beroende av ekosystem för levebröd och ekonomi. Denna resiliens kan därmed kallas för en social-ekologisk resiliens som belyser institutioner, beteende, regler och normer för hur samhällen hanterar till exempel klimatförändring (Scott, 2013, p. 598). Adgers resiliens är relevant att förhålla sig till i detta arbete eftersom en av forskningsfrågorna syftar till att undersöka hur fysisk planering står i relation till det som utgör landsbygd. Den fysiska planeringen kan ses som en samhällsinstitution som stärker samhällets resiliens och hanterar yttre störningar. I denna studie undersöks hur

planeringen verkar implementerande på landsbygden och stärker dess resiliens eller stör dess stabilitet som system.

2.1.2 Jämvikts resiliens (Equilibrium)

Jämvikts resiliens fokuserar på systemets möjlighet att som tidigare nämnt *resilio* – studsa tillbaka. Det vill säga systemets förmåga att återgå till ursprungsläget, det *normala* eller vad som ansågs vara det tidigare stabiliserade jämviktsläget (Meerow, et al., 2016, p. 44). Systemet ska med fördel kunna möta störningen utan att det rubbar systemets jämviktsläge. De parametrar som därmed blir avgörande är både systemets robusthet, motståndskraft, men även hur snabbt systemet kan återhämta sig. Den här typen av resiliens är även den som kallas för *ingenjörsmässig* resiliens (Scott, 2013, p. 599).

Resiliens betonas ofta som en positiv egenskap och ses som en hållbarhetsaspekt hos ett fenomen. Den kritik som riktas mot ingenjörsmässig resiliens ifrågasätter om återgång till normalläget alltid är det optimala och eftersträvansvärda. Ett systems utgångsläge kan vara missgynnande för delar av samhället och återgång till ett tidigare jämviktsläge innebär i och med denna form av resiliens inte en förändring i systemets resistensförmåga. Det innebär att det inte sker en anpassning eller förberedelse för om störningen skulle återkomma (Meerow, et al., 2016, p. 44; Scott, 2013, p. 599f). En annan viktig insikt i användandet av begreppet och konceptet resiliens är att även oönskade jämviktslägen kan vara resilienta. Teoretiker frågar sig därmed denna och tidigare nämnda kritik ”resiliens för vem?” (Meerow, et al., 2016, p. 44). Brand och Jax (2007, p. 6) lyfter till exempel en degenererad savann som ett icke önskart jämviktsläge där varmt klimat möjligen är en yttre störning som orskat torka.

2.1.3 Utvecklingsresiliens

Den andra definitionen av resiliens, utvecklingsresiliens, syftar inte till systemets förmåga att återgå till ett tidigare jämviktsläge utan ser till dess anpassningsbarhet och transformativa förmåga. Det innebär mängden störning som system kan tolerera innan dem förflyttas till ett nytt jämviktsläge, systemets förändring ska även innebära att dess kärnfunktioner bibehålls (Brand & Jax, 2007, p. 2). Genom utvecklingsresiliens erhålls förmågor som viss robusthet och anpassningsbarhet vilket även innebär att system bör kunna bestå genom gradvis förändring över längre tid (Pike, et al., 2010, p. 5). Det är främst denna definition av resiliens som har applicerats på landsbygden i uppsatsen utifrån antagandet att landsbygden och samhället har utvecklats men landsbygden har bestått som system med liknande definition och kärnfunktion genom förändringen. För landsbygden kan konstateras inte se likadan ut idag som för vare sig 50, 100, eller 200 år sedan.

Utvecklings resiliens förhålles till jämviktslägen genom att det finns flera lägen som

system kan variera mellan. System kan förskjutas från ett jämviktsläge till ett annat på grund av störningar. Det har även utvecklats teorier som utgår från att det inte finns några jämviktslägen utan att system är under ständig utveckling och anpassning (Meerow, et al., 2016, p. 43). I och med dessa argument förkastas teorin om att det endast finns ett jämviktsläge. Resiliens beskrivs istället vara ett systems förmåga att omvandlas och anpassas till att följa nya utvecklingsbanor. Resiliens kan även ses som ett koncept vilket avbryter eller adderas till en befintlig process, men begreppet handlar till stor del om att vara förberedande inför störningar (Marchese, et al., 2017, p. 1276). Det innebär i princip att resiliens borde inkluderas tidigt i en process, men faktum är att den ofta är inneboende.

> Expect the best, plan for the worst, and prepare to be surprised - Denis Waitley
> (Ahern, 2011, p. 341)

För att åter nämna exemplet med Brand och Jax savann (2007, p. 6) kan system ha flera jämviktslägen beroende på yttre påverkansfaktorer, som att nederbörd ger växtlighet och eldsvådor ger torka. Ekologiska system får till följd av invecklade utvecklingstendenser förmågan cykliskt byta jämviktslägen vid sådana störningar utan att det är onaturligt för dem. Effekter av mänskligt agerande har emellertid en tendens att påskynda dessa skiften mellan jämviktslägen vilket gör att övergången mellan dem blir abrupta och systemen inte hinner acklimatisera. Mänskligt agerande kan ses som en exogen påverkan i ekosystems resiliens. Genom att enbart se till det ekologiska systemet identifieras dock inte hela problematiken då natur och människa ofta interagerar och är beroende av varandra, de bör ses som socio-ekologiska system. Det går inte att se mänskligt agerande som en isolerad aktivitet utan det får även globala effekter vilket försvårar en vidare separering av systemen (Folke, et al., 2010, p. 2). Däremot finns det en tendens till att resiliens tillämpas mot specifika hot eller störningar som förutspås inträffa och de kausala effekterna förbises. Genom att tillämpa resiliens på detta vis garanteras inte systems robusthet mot oförutsedda tillfällen av störningar (ibid, s. 5).

Genom att tillämpa en generell resiliens är systemen potentiellt förberedda på oväntade störningar vilket gör att de kanske inte förskjuts till ett nytt jämviktsläge. De åtgärder som då kan tillämpas består av tre faser: vara förberedd för förändring, se möjligheter till förändring för att hantera krisen och bygga in resiliens i det nya jämviktsläget (Folke, et al., 2010, p. 6f). Detta kräver förmågan att identifiera möjliga endogena och exogena störningar för att kunna hantera dem i långsiktiga omvandlingsprocesser av systemen och en medvetenhet om betydelsen de beslut som fattas får på systemens resiliens. Alla potentiella störningar kan inte upptäckas i förväg men genom att arbeta förebyggande kan potentiella låsta och upplåsningsbara utvecklingsvägar synliggöras. Framförallt kan sådana kunskaper om resiliens uppdagas vid undersökande av lokala förutsättningar som både kan avslöja potentiella störningar men också hur systemets resiliens kan stärkas (Scott, 2013, p. 600f).

2.2 AKTÖR-NÄTVERKSTEORI (ANT)

Aktör-nätverksteorin (ANT) är ett ontologiskt perspektiv på världen grundat av den empiriske filosofen Bruno Latour (1947--). Genom etnografiska studier utvecklades ett förhållningssätt till världen med utgångspunkt i sociologisk forskning. Latours ANT frångår därmed den sociologiska vetenskapen eftersom han menar att dess epistemologiska perspektiv är ett naivt sätt att förekomma världen. Enligt ANT måste världen kunna studeras objektivt vilket görs genom att beskriva vad som finns *i* världen istället för med hjälp av antaganden förklara *om* den. Hur världen framställs undersöks därför genom en teoretisk och epistemologisk utgångspunkt men huvudsakligen ur ett ontologiskt perspektiv på hur vi ser det som finns i världen och dess interagerande. För att göra detta tillämpar Latour semiotiska metoder och menar att föreställningen hur kunskapen om världen förhålles måste överges (De Vries, 2016, p. 76). Det som undersöks är istället orsak-verkansamband genom vilket ageranden får följder och skapar det vi kan förnimma som fenomen. Detta sker genom att studera relationella samband mellan mänskliga och icke-mänskliga *aktanter* (Ahn, 2015, p. 117). Inom ANT benämns görare som *aktanter* eftersom ageranden kan utföras av både mänskliga och icke-mänskliga samt eftersom en aktör per definition anses vara mänsklig (De Vries, 2016, p. 40). Genom denna uppsats kommer därför görare fortsättningsvis beskrivas som aktanter. Att undersöka sambandet mellan dessa innebär i ANT att både anta ett ontologiskt och epistemologiskt perspektiv eftersom de inte särskiljs som i traditionellt akademisk forskning. Det teoretiska perspektivet utgör grunden för hur aktanter och dess ageranden ska kunna förnimmas och analyseras.

Att använda ANT ses inte som en som en förklarande metod så som reduktionism utan Latour ifrågasätter adderandet av information. Om information är överflödig eller baseras på antaganden tillför den troligen inte något till beskrivningen av fenomenet och kan uteslutas, något som Latour väljer att kalla *irreduktionism*. Genom att studera nätverkande syftar teorin således till att beskriva de kopplingar som återfinns mellan både mänskliga och icke-mänskliga aktanter. Detta frångår antagandet att det enbart är sociala relationer som sammanlänkar dem (De Vries, 2016, p. 78). Finns det däremot ingen sammanlänkning blir en aktant eller dess handlande inte relevant att studera.

ANT begränsas inte heller av forskningstraditionell avgränsning eller skala. Tid-rum och mikro-makro förhållanden förbises. Syftet är därmed inte att analysera en specifik plats eller fenomen utan snarare hur och vad som utgör detta (nätverk). Exempelvis definieras en plats utifrån de rumsliga relationer som utgör den och inte de materiella tingen (Boelens, 2010, p. 37). En del av det som definierar och särskiljer ANT från sociologi och samhällsvetenskap är avvisandet av de förbestämda ståndpunkter som avgränsar och

förklarar aktörsamband. Istället menas det inom teorin att samhällets grupperingar inte är mer än samhällsvetenskapliga konstruktioner. ANT-forskning fokuserar istället på att *följa aktanter* för att upptäcka de kopplingar som redan existerar. Syftet med ANT är således inte heller att dekonstruera utan att förstå hur eller varför något ser ut eller fungerar som det faktiskt gör (Ahn, 2015, p. 117).

För att förstå hur något görs förnimmas i ANT de delar som utgör helheten. I ANT presenteras därför en konstruktivism som syftar till en uppbyggnad och en konstruktion som sammankopplar fakta. Latour fann att inom vetenskap syftar konstruktion till det som är konstgjort och kan likställas med falskhet (Latour, 2005, p. 89f). ANT gick därmed åter igen mot vetenskapstraditionens båda läger, dels den epistemologiska synen att fakta inte är konstruerad dels emot den socialvetenskapliga att konstruerad fakta är svag. Han sammanförde därför *social* och *konstruktivism* för att tillföra ett associationselement där ANT beskrivning syftar till interagerande (det sociala) som kopplar samman och utgör (konstruktion) ett fenomen. Social konstruktivism ska dock inte förväxlas med socialkonstruktivism som snarare ersätter det verkliga i sammanhanget (ibid, s. 91f).

2.2.1 Aktanter

Latour (2005, p. 46; De Vries, 2016, p. 66) förklarar att aktant i ANT kan ses som en aktör på en teaterscen där rollen som spelas utgörs av sitt sammanhang: publiken, scenen, rekvisita och andra skådespelare. Aktanten interagerar med dem i sin roll vilket gör att akten, tolkat av det engelska *action*, uppstår och förmedlas. En aktör är enligt ANT därför *någon* eller *något* som utför en handling. Det kan var både en mänsklig, icke-mänsklig eller abstrakt företeelse. Det som skiljer ANT från sociologi är att agerandet inte måste ske genom intention, detta möjliggör även för objekt att agera och bli aktanter. Dessa icke-mänskliga aktanter kan möjliggöra agernaden för andra aktanter vilket gör att de får en betydelse i nätverket, till exempel att en hammare möjliggör för en människa att utföra agerandet att hamra en spik (Latour, 2005, p. 71f). Aktanten hammare är då en förmedlare av det mänskliga agerandet där det passerar handlingen till spiken utan att förändra betydelsen. Liksom ett dokument som förmedlar ett budskap. ANT begränsas därmed inte till mänskligt handlande eller närvarande, utan icke-mänskligt agerande likställs med det mänskliga (Ahn, 2015, p. 118). De icke-mänskliga aktanterna inkluderas i nätverket eftersom de inte enbart förmedlar mänskliga ageranden utan även kan agera själva. Det kan vara både materiella ting men även *fantomaktanter,* Latour lyfter till exempel den kraft religiösa menar får dem att tro (De Vries, 2016, p. 88).

Genom att studera agerandet på det sätt som Latours ANT gör frångås ett epistemologiskt perspektiv som producerar kunskap genom att tolka världen, och ersätts av ett ontologiskt perspektiv som ser till kunskapen som produceras i världen. Epistemologisk problemställning analyseras därmed genom ett ontologiskt perspektiv (De Vries, 2016, p. 78f).

2.2.2 Översättningar

I ANT språk är aktanter operativa subjekt, passiva subjekt och objekt som *översätts* när deras roller får ny mening. Operativa och passiva subjekt definierar varandras roller som aktanter genom att utsätta för eller motta handlingar (De Vries, 2016, p. 41). För att en aktant ska inkluderas i nätverket måste den agera vilket lämnar spår som kan förnimmas och kopplar aktanten till nästa aktant. Ibland uppstår inte dessa ageranden av sig själva utan andra aktanter behöver kopplas till dem för att aktivera dem, få dem att *tala.* Det finns olika sätt att frammana detta bland annat kan det tillämpas en distansering till aktanten, mer om detta i kapitlet tillvägagångssätt. Genom att göra detta bidrar aktanterna åter igen med ageranden till aktör-nätverket och de deltar således genom att påverka nätverket. Ofta är det icke-mänskliga aktanter som behöver återaktiveras. Det som skiljer icke-mänskliga objekt som aktanter från de mänskliga och levande aktanterna är att de efter agerandet som Latour uttrycker det ofta *tystnar* (Latour, 2005, p. 79).

Det som skiljer subjekten ifrån objekten och *mediator (*översatt medlare) ifrån *intermediary (*översatt förmedlare) är om agerandet är aktivt eller passivt vidarebefordrat. Aktanter som utför ageranden där aktanten själv initerar agerandets riktning och påverkar andra aktanters ageranden är medlare. En förmedlare vidarebefordrar en medlares handling utan att påverka budskapet eller handlingen. Vilken process budskapet eller handlingen genomgår hos förmedlaren är dolt men det ändrar inte betydelse vid passering. Medans när en medlare mottar ett budskap förändras det vill säga översätts budskapet och avsändarens roll kan även komma att ändras. En aktant kan således vara både medlare och förmedlare av handlingar som översätter sin egen och andra aktanters roller (Latour, 2005, p. 39).

Återigen blir det viktigt att få aktanter att tala eftersom vid en första anblick kan icke-mänskliga aktanter antas för att vara objekt, men dess roll ändras när handlingen förs vidare via objektet som både kopplar den till nätverket och gör den till en aktant och ett subjekt. De Vries (2016, p. 90f) lyfter ett exempel där passage genom en dörr tas för givet, men om dörren är låst eller trasig agerar dörren genom att förhindra passage. Har dörren låsts eller förstörts av en annan aktant förmedlar den agerandet som hindrar passage, medan om den har gått i baklås är det dess egna agerande som hindrar passage. Medlande aktanter möjliggör även för vilka handlingar de kan utsättas för (Latour, 2005, p. 59f). Dörren kan inte motta handlingen att bli låst om den inte har ett lås. Det påverkar även andra aktanters handlingsutrymme, om dörren inte har ett lås han inte handlingen att låsa dörren utföras. Detta påverkar således även dörrens agerande och vad den kan föra vidare för handlingar till nästa medlare, om den kan släppa in besökaren eller stänga den ute.

2.2.3 Aktörsnätverk

Latour har i efterhand förkastat namnet ANT eftersom han menar att teorin varken berör teori, aktörer, nätverk eller sammanlänkning mellan aktör och nätverk (De Vries, 2016, p. 15). Aktör-nätverk menar han kan innebära syftningsfel till vad teorin ämnar undersöka, det är inte ett nätverk av aktanter som ett ”socialt-nätverk” eller ett nätverk av kontakter. Aktör-nätverk ska snarare ses som ett verktyg med vilket ett fenomen kan beskrivas och inte tvärtom ett verktyg för att beskriva nätverk. Det är inte nätverket eller aktanterna som står i fokus utan hur aktanterna interagerar, nätverkar, med varandra och därmed definierar varandra (ibid, s. 92). Om en aktant inte påverkar eller påverkas av en annan aktants agerande blir den således inte relevant att inkludera i nätverket. Fokus är på de spår som agerandet utgör och som leder nätverket till nästa aktant, vad som kallas för ANT:s motto är således: *follow the actant!* (Latour, 2005, p. 28f).

> Since action, therefore, arises from the forming of (temporarily) stable links within networks, the work involved in creating such links is important. As Latour (2004) states, 'Being connected, being interconnected, being heterogeneous, is not enough ... really, we should say "worknet" instead of "network". It's the work ... that should be stressed' (p. 63). (Rydin, 2013, p. 25f)

Begreppet nätverk kommer till användning i ANT för att beskriva de översättningar som binder samman aktanter. Latour skriver att nätverk syftar till något som sammankopplar, som utelämnar det som inte kopplas an och att sammankoppling kräver en motprestation för den uppstår inte ur tomma intet. Ett ANT-nätverk är således inte något fysiskt som kan hängas upp likt ett fiskenät, det är spåren som agerande och översättningar lämnar efter sig (Latour, 2005, p. 132). Dessa spår är det som definierar aktanters roller i nätverket.

Kopplingarna mellan aktanter kan vid första anblick verka som en dominoeffekt där handlande får effekter hos efterföljande aktanter, antingen medvetet eller omedvetet initierat. Det som är av stor vikt är inblicken i att även mottagaren av handlingen påverkar den agerande aktantens handlinsutrymme. Som exempel tar Latour upp en marionett och dess förare, där förarens handlingsförmåga begränsas och möjliggörs av de trådar som den har knutna till marionettdockan. Desto fler trådar desto fler handlingsmöjligheter finns att åstadkomma rörelse. Det är därmed både förarens rörelser och dockans fästen för trådar som möjliggör handlandet att röra på marionettdockan (Latour, 2005, p. 216). I detta exempel kan trådarna som förbinder dockan symbolisera trådarna som utgör nätet i ett ANT nätverk medans i det tidigare exemplet med dörren i kapitel 2.2.3 är nätet som binder samman medlarna osynligt.

Desto fler kopplingar i nätverket som en aktant har desto mer existerar den och ju fler medlare det finns i nätverket desto bättre eftersom dessa skapar handlingar som bygger upp nätverket. Nätverket får medlare att agera vilket gör att Latour väljer att kalla det för ett aktör-nätverk. Ett aktör-nätverk är sammanfattningsvis vad som driver agerande

genom att vara ett nätverk där medlare flödar in och ut (Latour, 2005, p. 217). Skapandet av ett nätverk är därmed även en ständigt pågående process där nätverket kan utvecklas i oändlighet och aktanters roller kan förändras allt eftersom agerande och deltagare i nätverket byts ut. Nätverket är således inte något som kan förnimmas vid första anblick utan det vecklas ut från det att studerandet av det börjar. Grupper konstrueras och rekonstrueras genom att det agerande som gruppernas medlemmar utför definierar dem som en grupp (Latour, 2005, p. 34f).

Nätverken som utgör ANT är stabila men även bräckliga. De är i en ständig förändring och påverkas av hur aktanterna som utgör dem förhålles till varandra. Den upplevda stabiliteten grundas på en socio-materiell organisation där sociala strukturer därmed inte kan förklara mänskliga beteenden, organisationer eller sociala liv. Frågan är snarare vilka medlares handlande som krävs för att upprätta strukutren och hålla den stabil (Ahn, 2015, p. 119).

2.2.4 Svart-låda

Om en del av nätverket inte är synlig eller det sker antaganden av vad agerandet förväntas få för effekter kan den ses som en *svart-låda* (Rydin, 2013, p. 26). I ANT kan medlarna ofta hamna i fokus och agerandet, spåren, sammankopplandet blir antagande delar av nätverket. Vid en sådan situation är fokus inte på vad en aktant gör med handlingen utan att handlingen förmedlas, antingen genom att förbli intakt eller omvandlas på det sätt som förväntas. En svart-låda kan därmed med enkelhet antas för en förmedlare eftersom det finns en förut fattning av vad dess output blir. Det finns dels ett antagande dels en osäkerhet kring om icke-mänskliga aktanter i vissa fall är medlare eller förmedlare. Ofta antas aktanter med förmedlarande roller som svart-lådor eftersom de inte ändrar handlingars riktning, det förenklar nätverkets struktur och bidrar med en stabilisering av nätverket (De Vries, 2016, p. 90f). Som namnet svart-låda avslöjar döljer dessa antaganden processen som sker inom den, antingen medvetet eller omedvetet. Svart-lådor kan därmed undanhålla delar av nätverket och antagandet att de är förmedlare är möjligen felaktigt. Detta skapar förutsättningar för aktanter att agera i det dolda och samtidigt minskar transparensen i nätverket (Rydin, 2013, p. 39). Accepterandet av svart-låda blir således en avvägning mellan stabilitet och ovissheten av dess innehåll.

Collins och Yearley (De Vries, 2016, p. 49) menar å ena sidan att varje översättning i nätverket är föränderlig och huruvida dess betydelse ska tolkas kan därmed diskuteras. Latour menar å andra sidan att bara för att varje översättning kan förändras innebär det inte att alla kan göra det. De Vries (ibid, s. 49) presenterar därefter en liknelse att varje lott i ett lotteri har en möjlighet att vinna första priset betyder inte att alla lotter kan vinna första priset. Antaganden, svart-lådor, kan således godtages men även ifrågasättas vid aningar om att dess output är inkorrekt. Om all output börjar missförtros och granskas kommer inte nätverket kunna utvecklas i samma takt som tidigare.

2.3 Reflektion av hur resiliens och ANT kan samverka

I detta avsnitt har det presenterats två teoretiska utgångspunkter som jag analyserar studiens empiri med och kombinerar i studiens slutsats för att diskutera studiens syfte och forskningsfrågor. ANT är den teori som främst kommer att forma studiens analys eftersom det även är en del av studiens metod, resiliens förekommer därför tydligt först i slutsatserna angående det nätverk som utvecklats i analysen. Resiliens är ett koncept som både kan appliceras på men som även är inneboende i system, där landsbygdsnätverket i denna studie är ett sådant system, där en starkare resiliens ökar chanserna för systemet att bestå genom förändring. Genom att öppna den svart-låda som utgör landsbygdsnätverket undersöker jag om det finns en inneboende resiliens i nätverket. Sedan har det diskuterats hur planering identifierar, stärker eller rubbar denna resiliens.

Resiliens har en tendens att förknippas med systems förmåga att utstå specifika störningar vilka ofta förekommer som chocker. Pike et. al. (2010, p. 5) menar att störningar även är mindre påfrestande men långdragna processer som därmed utsätter system för förändring. Både långdragna och chockartade störningar kan tänkas påverka aktör-nätverksteorins kopplingar. Latour ser dock nätverk som föränderliga och aktanter kan flöda in och ut ur nätverket av naturliga skäl. Aktanter kan därmed bytas ut utan att det påverkar nätverkets stabilitet och bestående. Nätverk kan således förflyttas till nya jämviktslägen och har därmed en utvecklingsresiliens. Såklart finns det en gräns för mängden kopplingar nätverket klarar av att förlora och fortfarande behålla sin kärnfunktion och bestående som system.

Scott (2013) menar att resiliens kan stärkas genom att se till en plats förutsättningar och potentiella störningar vilket innebär att det krävs kunskap både om platsen men även det system som önskas bli resilient. Genom att undersöka vad som utgör landsbygd tillhandahålls således kunskaper om dess förutsättningar för att vara resilient Förutsättningar kan ses som det handlingsutrymme Latour menar att aktanter skapar genom att möjliggöra för kopplingar till andra aktanter. Där ett sårbart nätverk skiljs från ett resilient genom att kopplingarna i nätverket antingen inte är tillräckligt många eller starka för att göra nätverket stabilt. Det som går att påverka för att stärka ett nätverks resiliens är således att minska handlingsutrymmet för störningar att sammankopplas med nätverket. Eftersom resiliens handlar om att stärka det egna systemet och inte arbeta med externa åtgärder kan det därför vara lättare att förebygga endogena störningar. Genom att se resiliens i socio-ekologiska system har dock kausaliteten ökat, både i positiv och negativ bemärkelse.

Genom att undersöka det som utgör en plats, undersöks dess konstruktion. Det innebär inte att landsbygd är konstruerad i den mening att den är falsk, eller endast en bild av något. När landsbygden beskrivas ur ett perspektiv återges emellertid endast en bild av fenomenet när det i själva verket är flerdimensionellt existerande och dessutom är

föränderligt. Att beskriva i detalj vad som utgör ett fenomen en dag är nödvändigtvis inte detsamma som beskrivs en annan. Att beskriva vad som utgör en plats i ANT kan därmed likställas med att beskriva konstruktionen av en byggnad.

Om ett fenomens konstruktion däremot inte undersöks finns möjlighet att den svart-lådas. Det kan vara av anledningar som att det som utgör fenomenet inte är relevant för utvecklandet av nätverket eller så blir det en allt för detaljerad skala vilket riskerar att studien förlorar kopplingen till nätverket. I denna studie har därför endast en del av de svart-lådor som stötts på öppnats för att undersökas. Eftersom lådan är sluten går det således inte att på förhand avgöra om innehållet är relevant för att uppfylla studiens syfte eller besvara dess forskningsfråga. Som forskare måste jag oavsett utveckla nätverket utan att basera mitt arbete på antaganden om vad som *kan* finnas i lådan. Att öppna svart-lådor är särskilt avgörande för att besvara den andra forskningsfrågan som ämnar att undersöka hur ANT-nätverket förhålles till det problem som presenteras i inledningen. Där kan dolda processer vara avgörande för de antaganden som är grunden i problemet kring planering och landsbygd. Genom att kombinera ANT och resiliens som teoretiska utgångspunkter besvaras därför studiens syfte och undersöker vad som utgör landsbygd, vad som etablerar den och gör den bestående.

3 FORSKNINGSÖVERSIKT

Forskningsöversikten presenteras i tre delar. Den första delen innehåller forskning som behandlar stad-landsbygds dikotomi och urbana-rurala relationer. Den andra delen handlar om planering och ANT. Den tredje delen lyfter hur resiliens agerar genom platsers förutsättningar och hur dessa påverkas av lokala och globala händelser.

Översikten visar på att det finns ett behov av att se en plats utifrån dess förutsättningar vilket betonar syftet med denna studie och vad som genomförs i den senare analysen. För att göra detta måste det undersökas vad som utgör landsbygd för att kunna diskutera hur den består genom tider av förändring som den förändrade planeringsagenda som lyfts i problembeskrivningen. Vad som definierar landsbygd är ett centralt tema genom kapitlet och ANT är ett återkommande perspektiv som knyter samman de ämnen forskningsöversikten behandlar.

3.1 STAD-LANDSBYGDS DIKOTOMI

Urbant och ruralt, stad och landsbygd, har traditionellt skiljts åt genom att beskriva och kategorisera vad som är det ena eller det andra. Detta gör att stad och landsbygd kan ses som en dikotomi. Enkelt uttryckt kan de menas vara varandras motsatser där de tillskrivs olika värden. Att kategorisera är en förenklande process som lika mycket avslöjar som döljer och ofta är kategorier inte mångfacetterade nog för att klargöra hela bilden av de fenomen som klassificeras (Murdoch & Lowe, 2003, p. 319). Kategorisering grundas i en subjektivitet där desto fler som antar den, desto objektivare anses doktrinen vara. Dikotomier grundas i sådana antaganden, framförallt då de enbart kan föra fram vissa perspektiv på fenomen, detta framkommer än mer då dikotomins beståndsdelar överlappar till att vara varandras antonymer. Ruralt-urbant dikotomin som stad-landsbygds dikotomin grundas i är kulturellt vedertagen distinktion vilket kan vara svårt att frigöras ifrån, men det innebär inte att det inte går att söka förståelse och ifrågasätta dess konstruktion (Dymitrow & Stenseke, 2016, p. 2).

Att terminologiskt definiera koncept är aldrig utan att det är förknippat med bakomliggande teorier. Det finns därmed ett behov av förståelse för det bakomliggande syftet för definitionen vara tydlig. Kategorisering kan även tillskriva en problematisering och antaganden till koncepten vilket förstärks desto mer konceptet talas om på ett visst sätt (Dymitrow, et al., 2018, p. 90). Definitionen av vad som är ruralt framkommer ofta i definitionen av det urbana. Det rurala menas vara det som inte är urbant och dikotomin behandlar snarare som vad som är urbant eller inte urbant. Utifrån ett urbant perspektiv presenteras det ofta som att landsbygden är ”resten av landet”. Den begreppsmässiga oklarheten menar Westholm (2018, p. 45) gör ordet användningsbart och möjligt att tillskriva ett spektrum av värderingar. Subjektiviteten som beskriver urbant och ruralt

grundas i kulturella och diskursiva indoktrineringar som vuxit fram genom en historisk utveckling av den förbättringsskala som är civilisationen. Eftersom det staden och därmed det urbana har utvecklats ur den rurala öppna ytan har det rurala varit ”allt utanför staden”. Dessa ytor har tillskrivits olika funktioner där de rurala öppna ytorna varit en plats för livsmedelsproduktion och den urbana staden en mötesplats för politik och handel. Genom historien har flertalet händelser så som industriella revolutionen och världskrig talat för staden som centra för utveckling och tillslut en mekanisering av jordbruket som förändrade behovet av arbetskraft (Dymitrow & Stenseke, 2016, p. 3).

3.1.1 Relationella samband

Ur ett miljöaktivistiskt perspektiv är rurala områden en miljö som behöver skyddas från stadens övertagande. Det sociala identifieras ofta med stad och det urbana blir kontrasterande till det naturliga som ofta förknippas med det rurala. Det skapas i och med tillskrivandet av värden till de båda koncepten en tydlig distinktion, som samtidigt tyder på att dikotomin är en paradox eftersom det sociala även består av det naturliga och tvärt om (Murdoch & Lowe, 2003, p. 319f). Stad-landsbygds dikotomin är således en falsk dikotomi.

Dymitrow et al. (2018) undersöker hur den rural-urbana relationen ter sig i Polen, och landet är säreget uppdelat befolkningsmässigt där befolkningen starkt identifierar sig till antingen den ena eller andra typen av miljö. När befolkningen frågas att identifiera rurala och urbana värden i sin hemmiljö uppdagas dock polariteternas likheter (ibid, s.100f). Dikotomins kulturella innebörd har lett till förtryck då information och antaganden tillskrivs de båda koncepten som utgör dikotomin. Istället föreslås att rural-urbant tänkande appliceras på andra sätt än tidigare (ibid, s. 103f).

> If we look for problems in ‘rural areas’, we will find ‘rural problems’ (cf. Law 2004); however, such inquiries will never be capable of pinpointing the role of rurality in creating those problems, because the problem has been made ‘rural’ simply by placing it ‘there’ from the beginning. (Dymitrow, et al., 2018, p. 104)

Latour har kritiserat forsknings försök att separera det sociala och det naturliga, att detta enbart skapar fler hybrider. Han menar vidare att uppdelandet av de båda entiteterna grundas i att identifiera dess relation till varandra (Murdoch & Lowe, 2003, p. 319). Murdoch och Lowe (2003, p. 319) citerar Lee och Stenners angående Latours arbete:

> /…/we must speak as if nature and culture are clear and distinct realms but act as if they were not. We produce the modern world by mixing natural and cultural things into productive hybrids who can then promptly be ignored thanks to purifying tendencies of modern thought. (Lee and Stenner 1999, 95)

Dymitrow och Stenseke (2016, p. 8) föreslår att i undersökning och arbete utfört i förhållande till platser ska de ses som landskap istället för att låsa dem i kategorier och

dess subjektiva värden. Genom att se platser som landskap tillskrivs de en obundenhet och möjlighet till fysisk utveckling med socioekonomiska inslag, institutionella komponenter och immateriella aspekter som värderingar, traditioner och kunskap. När den diskursiva uppdelningen förbises faller landskapande inte längre risk för att åter knytas i dikotomier. I vissa fall finns det fortfarande ett behov av kategorisering men detta bör inkludera en förståelse för och acceptans av det flytande innehållet mellan koncept som urbant och ruralt.

Även Latour har i och med ANT försökt se bortom de antagna doktriner som utgör bland annat natur och socialt, vilket även kan menas vara grunden till den urban-rurala dikotomin beskrivet i den historiska utvecklingen av Dymtirow och Stenseke ovan (Lecomte, 2013, p. 475). Latour (ibid, s. 464f) försöker istället skapa en topologisk förståelse och beskriva den komplexa dynamiken som råder i dessa dikotomier. Eftersom denna uppdelning pågått under lång tid kan det vara svårt att gå tillbaka till dess ursprungliga betydelse, men många samtida problem är komplexa och verkar i multipla topologier vilket gör det till en nödvändighet att nysta ut och se dess beståndsdelar. För att ge sig i akt med att förstå de relationella sambanden och samhälleliga förändringen måste först åtskillnadens logik och det subjektiva i binära oppositioner förkastas (Hultman, 2005, p. 2f). Fenomen och koncept bör undersökas och diskuteras utifrån vad som utgör dem och detta bör heller inte antas vara konstant.

3.2 Planering och ANT

Att tillämpa aktör-nätverksteorin (ANT) på planering kan ge en förståelse för hur aktanter är sammankopplade, påverkar varandra och vilka effekter som ageranden kan få. Planering agerar genom att försöka forma den fysiska miljön men genom att se den som en aktant i ett nätverk uppenbaras att den bara är en liten del av vad som formar samhället och dess utveckling. När agerandet planerande slutar finns agerandet kvar eftersom dess effekter har förändrat de aktanter som det interagerat med (Rydin, 2013, p. 26f).

Planering försöker forma den ekologiska, sociala och ekonomiska världen genom att påverka socio-tekniska system som utgörs av aktanter. Dessa system kan bestå av olika typer av infrastrukturer, både tekniska, institutionella och naturliga. För att påverka och forma dessa krävs det att vissa förutsättningar. Rydin (2010, p. 266) menar att det aldrig kommer finnas ett fullständigt planeringsverktyg eller planeringsteori men ANT kan skapa en förståelse för hur tillhandahållandet av nödvändiga medel kan ske genom kontakt med lämpliga aktanter. Uppstår ändå svårigheter att genomföra planeringen kan det vara på grund av bristande resurser, information och/eller kunskap. Detta pekar på att det kan behövas en förbättrad kontakt med berörda aktanter. Syftet med att i tillämpa ANT till planerings fenomenet är att den ser bortom de traditionella förutsättningarna och förnimmer aktanter i de socio-tekniska systemen som planeringen ämnar influera.

ANT är därmed ett verktyg för att förnimma det som kopplar dessa kontakter samman (ibid, s. 266).

Diskuteras enbart mänskliga aktanters agerande i planprocessen kan analysen ses som en vanlig nätverks analys. Skillnaden genom att tillämpa ANT blir att det adderas materiella aktanter och topologin i nätverket plattas ut vilket ger nätverket en ytterligare komplexitet. Även icke-mänskliga ageranden har en stor påverkan på hur andra aktanter agerar utan att de har förmågan att uttrycka sig subjektivt. Rydin (2013) visar i en studie hur även materiella aktanter påverkade vid byggnationen av en låg koldioxidutsläpps byggnad där solpaneler skulle installeras. Solpanelernas effektivitet, energiutvinning och värmetålighet var betydande för utformningen, detta påverkades i sin tur av materialtillgång och ytor med tillräcklig solexponering. Det är därmed inte enbart de mänskliga aktanterna som avgör byggandens utformning (ibid, s. 31).

Boelens (2010, p. 38f) kritiserar ANT för att inte vara pragmatiskt nog för att tillämpa på planering. Han menar att teorin och hur den kan användas i planeringen främst fokuserar på hur saker uppkommit och fungerar, snarare än föreslå en förbättring. Trots det beskrivande förhållningssättet är ANT inte normativt vilket inte lämpar sig för planering som Boelens menar behöver ett mer pragmatiskt förhållningssätt. Det som gör att ANT inte ses som ett pragmatiskt förhållningsätt till planering kan delvis bero på att det inte finns en tydlig början eller slut på dess analys. Men Latour (2005, pp. 187, 189) ämnar inte att genom ANT generalisera eller normalisera, speciellt inte eftersom det som utgör och definierar objekt är föränderligt. Det går därför inte att se objekt, fenomen, städer eller planerings principer genom ett panorama som visar hela bilden av det som utgör dem. Det går heller inte att se dem som en generisk form vilken kan kopieras och återupprepas. Världen utvecklas utefter vad som påverkar den, och globaliseringen har bidragit till att utvecklingen blir en reflektion av omvärlden, liknande mönster och strukturer uppstår på fler platser (Lecomte, 2013, p. 476). Genom att världen utvecklas reflexivt uppstår standarder och verktyg att förstå den på eftersom reflexivitet innebär en självreflektion av fenomens utveckling (Brante, 2020) vilket även skapar en förståelse för fenomens resiliens som gör dem bestående genom denna förändring. Detta talar både för ANT genom att allt hänger samman och påverkar men också emot eftersom alla fenomen inte är 100% unika (Lecomte, 2013, p. 476).

3.2.1 Planeringsprocessen och aktanters agendor

Då information och kunskaper erhålls av aktanter utifrån sammankopplas dem med planeringsaktanter som representerar dem i planprocessens fortskridning. Representerandet av det som finns ”där ute”, vilket är en del av allmänintresset, sker ifrån planerarens förnimmelse och tolkning av den erhållna informationen vilket försvårar transparensen i den slutgiltiga produkten. Det kan ifrågasättas om representationen är korrekt. Beslutsfattandet ska dessutom vägas mot politiska åsikter vilket kan ifrågasätta

om legitimiteten i besluten stödjer allmänintresset eller det allmänna intresset (Boelens, 2010, p. 35). Boelens (ibid, s. 35) menar vidare att det finns en risk att det uppstår en selektivitet genom att rama in de intressen, mål och aktanter som får utrymme i planeringen. När planeringen blir visionsstyrd faller den ofta för att skapa band till resursstarka aktörer med förmåga att mobilisera och de möts i gemensamma intressen av som inte nödvändigtvis gynnar planeringens resultat. Processer svart-lådas och det uppstår ett icke transparent och icke demokratiskt beslutsfattande och kontextskapande. Inom planering samlas även allmänhetens intressen för att processas genom planeringens reglering och sedan implementeras. Något som gör planeringsprocessen till en brännpunkt som intressena måste passera. Planeringsprocessen kan med detta agerande också riskera att bli en svart-låda, då fokus snarare ligger på de intressen som samlas in och resultatet som presenteras än på hur processen formar intressena. Vilket sätter politiken och planerarna i en maktposition där de styr över planeringens utförande (Rydin, 2019, p. 219).

Det finns därmed ett behov att bryta det traditionella inifrån-ut perspektivet i planeringen och istället arbeta utifrån-in. Det vill säga med en medvetenhet om autonomin som influerar beslutsfattandet. Genom att tillämpa ANT:s relationella principer kan planeringen komma att bli en mer associativ demokrati, vilket innebär att civilsamhället får större ansvar och inflytande i planeringen (Boelens, 2010, p. 40). Detta ger en överbryggande effekt mellan offentliga aktörer, privata aktörer och allmänheten samt bidrar till en bottom-up inställning istället för en planering som styrs av hierarkier. Ett aktör-nätverksperspektiv på planering agerar proaktivt där den istället för att arbeta måluppfyllande är möjlighetssökande. Bolens (2010, p. 41f) utvecklar aktörrelationerna inom planeringen till att ledande aktörer som representerar olika samhällsintressen kommer samman och överensstämmer sina diverse intressen i vissa planeringsfrågor. De aktanter som agerar i dessa kopplingar ska vara ledande mänskliga aktanter inom sina områden vilket kan innebära en subjektivitet men Boelens menar att det är oundvikligt även i kommunikativ planering.

Genom att ANT inte belyser maktpositioner utan enbart ser till ageranden och dess effekter är det inte en metod som lämpar sig för att påvisa ifall det är någon grupp som är i underläge. Det innebär inte att världen eller de fenomen som undersöks är utan lager. Dessa lager måste bara undersökas i sin rätta skala eftersom ANT inte ämnar göra antaganden om hierarkier eller maktpositioner (Müller, 2015, p. 28). Det som beskrivs i ANT är ageranden och dess effekter, huruvida aktanter som är mottagare av handlingar har förmågan att styra över kopplingarna, initiera eller påverka utfallet av handlingen undersöks inte. Planeringen utgår ifrån att planeraren agerar så etiskt rättvist som möjligt och planeringen ses som en process och inte individuella beslutsfattanden (Rydin, 2019, p. 230).

Politiken kan i planeringen ofta presenteras som en homogen aktant, likaså planering och

planeringsprocessen. De talas om som enheter men utgörs i själva verket av en hopsättning, ett nätverk, av flera aktanter och ageranden som processar handlingar. Likväl som att en cykel kan ses som ett objekt utgörs den även av en ram och däck. Att inte beskriva alla verksamma aktanter är dels en fråga om skala som nätverket beskrivs i, dels en förenkling som sker genom antagande. Så länge nätverket processar ageranden är det stabilt vilket gör att det kan ses som en svart-låda. Vad som sker i lådan eller formar handlingarna som passerar genom svart-lådan framgår inte. Det betyder inte att svart-lådor aldrig är transparenta eller att det inte finns möjlighet att öppna dem för att undersöka processen som sker, men agerandet som sker i svart-lådor antas utan ifrågasättande (Müller, 2015, p. 32).

3.2.2 Aktanter som gör platser

Platser skapas av ageranden inom infrastrukturella systemen som formar dem och upprätthåller dess identitet, liksom nätverk som skapar fenomen. Att utgöra en plats handlar således om att platsens identitet ska vara bestående samtidigt som den reproduceras. En plats är därmed föränderlig och formbar, samtidigt som den har en stabilitet (Lecomte, 2013, p. 468). Om det som utgör platsens identitet har en svag resiliens och inte har stabila kärnfunktioner genom förändring kommer platsen tillskrivas nya värden och definieras annorlunda (Brand & Jax, 2007, p. 2).

Boelens (2009, p. 182) menar att det har adderats en social aspekt till fysisk planering vilket gör att platserna som planeras även förväntas agera. Platser har blivit aktiva miljöer och inte enbart en passiv arena för andra aktörer att agera på. Platser ska formas för att själva påverka sociala och ekonomiska aspekter, flöden av människor och företag. Den fysiska planerings roll i samhället har därmed utvecklats till att hantera mer än den traditionella markanvändningen vilket gjort planerarens arbete mer komplext (ibid, s. 182). Detta överensstämmer med Latours (2005, p. 195) beskrivning av hur platser skapas där det kan tyckas som att en plats är något bestående eller redan existerande när du kliver in i den, men även platser har skapats och utgörs av aktanter. En plats är således både en geografisk nod, men även aktanter som utgör och definierar nodens innehåll.

Platser kan ses som en sådan aktant, som både är ett objekt i form av en plats men även ett nätverk då platsen utgörs av flera aktanter och dess agerande. Platser, liksom Lecomte (2013) presenterar städer, innehåller information som cirkulerar med agerandena som utgör den. Det är både synliga och fantom ageranden som utgör och ger en plats liv. I och med den tekniska utvecklingen har till viss del dessa fantomageranden försvunnit från platsen. Platserna har i och med detta inte dematerialiserats, utan tekniken har flyttat ageranden från den fysiska miljön och synliggjort fantomageranden vilket skapar nya typer av kopplingar som inte heller är lika geografiskt bundna. Detta visar på hur mycket mer komplex en plats är än de fysiska materiella ting som kan förnimmas där (ibid, s. 468).

Latour (2005, p. 194f) tar upp ett exempel med en föreläsningssal som är optimerad för sitt ändamål. Föreläsningssalen kan framstå som ett färdigt paket med visst innehåll som samverkar på ett förbestämt sätt, men detaljerna är utvalda för att passa ändamålet. Skaparen av salen har utformat den med föraningar om de förutsättningar som behövts för en framtida universell talare. Den framtida talaren är inte låst till att agera i salen som skaparen ämnat och de aktanter som utgör salen kan agera oväntat. Ett liknande exempel ur den här uppsatsens problemformulering är hur landsbygden ursprungligen är formad som en plats med huvudsakligt syfte att bedriva jordbruk och erhålla nödvändiga servicefunktioner som handel och boende. De framtida invånarna är dock inte låsta till att bedriva jordbruk på landsbygden och gårdsbebyggelse kan få nya funktioner som bland annat konferensanläggning. Dessa oväntade och nya ageranden på platsen menas i problemformuleringen pådrivas av politik och planering. Boelens (2010, p. 36f) lyfter ett liknande exempel, men menar vidare att platsens förutsättningar påverkar hur planeringen implementeras. Att även andra brister som resurser och finansiella medel kan få negativa effekter på implementeringen och vara avgörande för om nätverk upprättas. Han menar därmed att vissa aktanter är dominerande eller avgörande för möjliggörandet av ageranden. Aktanter kan även agera genom att motstå de sociala processerna som ageranden utgör, vilket kan få andra effekter än de som planerats eller förväntats (Rydin, 2010, p. 267).

Inom planering utmanar ANT den kritiska och normativa planeringsteorin och positioneras mellan vad planeringen gör och vad den borde göra. Genom att identifiera kopplingen mellan planeringen, de förutsättningar som systemen den ämnar påverka innehar och de effekter som uppstår av planeringen kan ANT därmed vara ett givande perspektiv att utveckla en mer platsspecifik planering (Rydin, 2010, p. 267).

3.3 Resiliens i globala och lokala samhällen

För att vara resiliens ska vara effektiv menar Scott (2013, p. 603f) att den måste vara baserad på och utformad för en specifik plats och de skalor platsen verkar i. Platser utsätts för endogena och exogena påverkningar och Scott lyfter vidare argument för att resiliens kan bidra till att se rurala platser i ett perspektiv som öppnar för en transformativ utveckling. Genom att tillämpa konceptet resiliens på arbetet med platsutveckling kastas nytt ljus på befintliga metoder som kan identifiera låsta banor till följd av befästa intressen och likgiltighet inför uppgiften. Det belyser även hur inte enbart chockstörningar utan även *slow-burn* processer påverkar och formar platser (ibid, s. 604). En mer långdragen exogen störning som fått effekter på samhällets resiliens kan förknippas med vad Wilson (2012, p. 1226) belyser är globalisering. Globalisering jämställer jag i detta fall med en teknisk utveckling som även medfört en urbanisering.

Det finns både de som talar om globalisering som en positiv och negativ förändring för

resiliens. Att globaliseringen gett positiva effekter på samhällens resiliens anses ske genom att sammankopplingen minskar isoleringen av till och med avlägsna samhällen. Det globala systemet kan därmed bistå dessa under hantering av störningar och kriser. Denna typ av hjälp kan stärka socialt kapital genom ett geografiskt utökat kontaktnät, förbättrad miljö genom utvecklad tekniska tillgångar och en stärkt ekonomi hos svaga grupper som även ökar möjligheten för demokrati. Globaliseringstrendens effekter kan även beskrivas som en flaskhals med minskat socialt och ekologiskt kapital men ökade möjligheter för stärkt resiliens som kan åstadkommas med ekonomiskt kapital. De som talar emot globaliseringens positiva effekter på resiliens menar att samhällens integritet och sociala kapital minskar i och med en vertikal skalförskjutning av kontakter vilket gör att kontakten med den lokala nivån försvinner (Wilson, 2012, p. 1226f).

Ett globalt uppkopplat samhälle är även multifunktionellt eftersom det har mer spridning och mångfald av funktioner vilket gör att det anses vara bättre förberett på långvarig påfrestning. Då troligen inte alla funktioner påverkas samtidigt har det en god förmåga att utstå förändring. Men ett monofunktionellt, till exempel ett odlingssamhälle, har i vissa fall en bättre förmåga att hantera kortvariga kriser som en översvämning då hela systemet återhämtar sig samtidigt (Wilson, 2012, p. 1227). Inget system har total resiliens eftersom samhällen aldrig är i ett jämviktsläge, utan konstant utsätts för störningar och påverkan som det måste motstå eller anpassas efter. Samhällen kan därför aldrig vara helt resilienta utan enbart vara mer eller mindre resilienta och eftersträva en högre resiliens (ibid, s. 1229). Fokus bör därför vara att åstadkomma en generell flexibilitet och anpassningsförmåga eftersom det kan råda stor osäkerhet kring vilka störningar som kommer inträffa i framtiden. Genom att göra detta har samhället en större chans för att vara förberett för just den störning som inträffar än om det anpassats för att motstå specifika hot (Meerow, et al., 2016, p. 46).

Latour (2005, p. 218) menar att samhället utgörs av kopplingar som definierar och formar det och för att samhället ska kunna existera i den form vi önskar samt kallar för samhälle måste dessa kopplingar ha resiliens. Uppkoppling i nationella och internationella system för energi, transport och resurser har medfört att produktion och kunskaper som tidigare fanns lokalt i olika delar av samhället delvis har försvunnit. Att kopplingar och därmed funktioner som dessa försvinner medför en lokal sårbarhet inför nationella och internationella kriser. En trend visar därför på en relokalisering, en återgång till produktion i det lokala samhället för att stärka den lokala resiliensen (Wilson, 2012, p. 1228). För att kunna genomföra lämpliga åtgärder som stärker den lokala resiliensen behöver det finnas en förståelse för platsen och dess förutsättningar. Detta kan uppdagas genom att se dess relationella sammankopplingar (Scott, 2013, p. 604f). För att erhålla en lokal kunskap och identifiera de relationella sammankopplingar som utgör ett samhälle presenteras därför aktör-nätverksteorin som en teoretisk utgångspunkt och metodologiskt tillvägagångsätt att finna kopplingarna som stärker fenomens resiliens.

4 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

ANT is a theory about how to learn what makes up collective life (De Vries, 2016, p. 88).

I detta avsnitt presenteras succesivt den metod som använts i studien. Övergripande metod, forskningsdesign om man så vill, är Aktör-nätverksteori (ANT) för att kunna vidareutforska det resonemang som fördes i det teoretiska avsnittet. ANT-studier utgår från ett förutsättningslöst förhållningssätt i datainsamlingen som möjliggör att studier kan gå bortom de vedertagna normerna som finns om samhället. I denna uppsats tillämpas ANT för att undersöka landsbygdens bestående genom att beskriva vad som utgör landsbygden och dess resiliens. För att samla data, förnimma aktanter och dess ageranden har etnografiska metoder använts. Direktobservation är den främst nyttjade metoden men även dokument har observerats och därmed presenteras dokumentstudie som en metod. Genom platsbesök och studier av olika typer av dokument har jag som forskare kunnat ta del av primärkällan men jag har även genomfört samtalsintervjuer för att ta del av andras förnimmelser.

4.1 ANT-ANALYS

Denna studie baseras fortsatt på ANT och är den metod som kommer användas eftersom studien ämnar till att studera hur något *görs*. Det teoretiska ramverket har kunnat konstatera att fenomen är uppbyggda av nätverk med flera beståndsdelar, hur dessa utsätts för prövningar och är föränderliga. Ahn (2015, p. 121) beskriver att ANT lämpar sig vid studier av objekt som formas i relation till andra, rör sig mellan olika nätverk och förändras i tid och rum. Detta gör att ANT-teorin och metoden passar denna studie. ANT:s teoretiska förhållningssätt är genomgående i uppsatsen vilket stämmer med ANT:s syfte och utformning där teorin ger en bakgrund till de analysverktyg som kan tillämpas i praktiken. Studien är således dels en uppgift i att studera hur landsbygd utgörs och utvecklas dels en diskussion av hur det etableras och står sig vid interagerande med de nätverk och aktanter som utgör planering.

> /…/ drawing with a pencil is not the same thing as drawing the shape of a pencil.
> (Latour, 2005, p. 142)

För att finna aktanter och de handlingar som utgör nätverket behöver forskaren följa aktanternas spår. ANT kan ses som en metodologisk verktygslåda, en forskningsdesign som formar hur datainsamling kan ske snarare än vilka metoder som behöver användas. ANT har därmed ett öppet förhållningssätt till vilka etnografiska metoder som forskaren väljer att nyttja, men forskaren bör själv minimera interaktionen med akanterna för att inte forma den data som tillhandahålls. (Beard, et al., 2016, p. 101).

4.1.1 Förutsättningslöst förhållningssätt

Genom att se världen ur ett ANT perspektiv frambringas kanske inte alltid det resultat som den forskande inledningsvis önskat. Istället visas aktanter och agerande i ett helhetsperspektiv som både är det eftersträvade men som även blottar de ej önskvärda resultaten (Rydin, 2010, p. 267). Om forskaren har ett öppet förhållningssätt i studien och följer aktanter kan nätverkets utveckling förnimmas i andra riktningar än de förutfattade. Framförallt då platser är fenomen som inte är låsta till en geografisk plats utan förekommer i olika former (Beard, et al., 2016, p. 102). ANT undersöker fenomen och följer utvecklingen av nätverk utan att förhållas till en specifik kontext. Istället följs aktanter och dess agerande utgör kopplingarna i det nätverk som forskaren sedan beskriver och analyserar. Syftet med ANT är inte att förändra eller addera variabler till kontexten utan att istället undersöka fenomens naturliga uppträdande. Forskning bedrivs därför i förhållande till de befintliga inramningarna av fenomenet (Latour, 2005, p. 25).

ANT-studier kräver ofta att stora mängder data samlas in och gränsen mellan datainsamling och analys är vag eftersom nätverket utvecklas parallellt som datainsamling pågår. Detta gör ANT-studier till en långsam process där det krävs tålamod genom den långa analysen för att finna de minsta kopplingarna i nätverket. Metoden behöver trots sin teoretiska komplexitet och tyngd ett öppet sinne för att vara mottaglig för förnimmelsen av aktanter och dess kopplingar (Latour, 2005, p. 25). Något som forskaren, och även jag själv, måste brottas med genom hela studien då det är lätt att basera analysen på kunskaper som erhållits från tidigare erfarenheter.

Det uttrycks i och med ANT-studiers tidskrävande och omfattande arbete en varning för forskare att inte falla för frestelsen att ta genvägar via andra teoretiska perspektiv. Trots detta förekommer teoretiska och metodologiska kombinationer, till exempel ANT och diskursanalys (Hultman, 2005). Anledningen till kombinationer som dessa är för den kritik som riktats mot ANT där det menas att vissa historiska och hierarkiska strukturer exkluderas i analysen. Latour (2005, p. 47) hävdar att social forskning missar viktiga spår genom att vara generaliserande och att sociologer därmed inte är tillräckligt abstrakta. I en analys ställs händelser ofta i en relation till en *vidare kontext*, men de undersöks sällan utifrån det *vardagliga.* Genom att sätta fenomen och aktanter i en kontext studeras de inte utifrån vad de är utan i en förutsättning av att passa in i vissa *fack.* Det förbises då att nätverk förändras, växer i skala samt in och ut ifrån kontexter och att en kategorisering därmed inte är bestående (Latour, 2005, p. 186).

Eftersom nätverk ständigt utvecklas är en viktig aspekt för att undersöka dem förutsättningslöst genom ANT att studera dem i en platt topologi. En fara med att studera aktanter som befinner sig i olika topologier är att studien förflyttas mellan skalor. Detta kan leda till att aktanternas spår förloras och att det därmed inte finns fler ageranden att följa. En platt topologi innebär att kopplingar i nätverket ses på samma nivå, det finns

ingen hierarki eller maktposition utan alla aktanter kan jämföras och interagera. Om denna sammankoppling inte är möjlig kan de aktanter som är över eller under nätverket uteslutas utan att påverka utvecklandet av nätverket och resultatet av analysen. Utesluts däremot jämlika aktanter sönderfaller nätverket (Latour, 2005, p. 176).

4.1.2 Beskriva genom ANT

Inom ANT-studier kan flera metoder för datainsamling användas, framförallt är det vanligt med etnografiska metoder. Det som skiljer metodansatsen hos ANT från andra metodansatser är främst detaljgranskningen av agerandet hos det som studeras (Ahn, 2015, p. 122). ANT kan därmed karaktäriseras som en teknik genom vilket beskrivningar samlar aktanter i nätverk och inte som en statisk metod där diverse steg behöver genomföras innan analys av empiri kan genomföras (De Vries, 2016, p. 88). Det har riktats kritik mot ANT-studier för att de ”bara” genererar beskrivningar. I ANT framförs istället ett fenomens innebörd tydligare genom utförlig beskrivning snarare än den tolkning som uppstår genom att studera något i ett utifrån perspektiv (Ahn, 2015, p. 124f; Latour, 2005, p. 126). Latour (2005, p. 136f) förtydligar att det alltid kommer att ske en viss översättning från verkligheten eftersom en beskrivning inte kan återspegla den fullständiga komplexiteten. Att enbart beskriva tycks skapa en oro för att vissa detaljer försummas eller missas. En bra beskrivning är däremot inte korthuggen utan intresseväckande och lämnar läsaren till att vilja veta mer detaljer. Denna metod kräver minst lika mycket färdighet som att måla en tavla. Att beskriva är därmed inte en mindre naturlig metod än att spela in intervjuer eller rita kartor och kan på ett sätt ses som en inspelning på papper (ibid, s. 136f).

> To put it in the most provocative way: good sociology has to be well written; if not, the social doesn’t appear through it (Latour, 2005, p. 124).

Beskrivningar ska förutom själva deskriptionen även förklara varför något är på ett visst sätt (Ahn, 2015, p. 124f). En utförlig beskrivning kräver därmed ingen separat förklaring eftersom språket i beskrivningen ska lyfta aktanterna. Det är aktanternas berättelse och inte forskarens analys av dem som är av intresse i ANT-studier. Det krävs även en viss disciplin och uthållighet genom den empiriska resan för att inte falla över från det beskrivande till det förklarande (Latour, 2005, p. 30f) som att i denna studie inte anta vad som utgör landsbygdens resiliens och därmed dess gör den bestående. Jag har behövet identifiera landsbygdens aktanter och kärnfunktioner istället för att utgå ifrån de värden som stad-landsbygdsdikotomin tillskrivit den.

Det beskrivande tillvägagångssättet tillämpas för att tillmötesgå ANT:s ontologiska perspektiv. Objektivitet är således inte något som endast erhålls genom att grammatiskt fabricera objektiv text utan det är dess innehåll som är av betydelse (ibid, s. 127). Latour (De Vries, 2016, p. 108f) skiljer på att beskriva och förklara eftersom en förklaring kräver

att forskaren gör vissa antaganden som att addera normer, värderingar och maktrelationer. Men i den här studien är inte syftet att utgå från att normerna existerar utan att undersöka om och i så fall hur de uppdagas i landsbygdsnätverket eftersom dessa likväl kan framkomma genom beskrivningen. Forskaren måste då empiriskt upptäcka när rätt objekt passerar i de rätta förutsättningarna och påverkar aktanters agerande. Att beskriva syftar således till att svara på vad som sker, medan en förklaring svarar på varför. Att beskriva är därför det som inom ANT blir det korrekta tillvägagångssättet (ibid, s. 108f).

Få dem att tala!

Om nätverket trots allt behöver en förklaring menar Latour (2005, p. 147) att det saknas en aktant för att förnimma nätverkets agens, nätverket är därmed inte komplett och behöver utvecklas vidare. Om nätverket är komplett men det fortfarande saknas agerande är det förmedlare som forskaren har samlat. Dessa kan inte själva bygga nätverk eftersom de inte agerar utan förmedlar. Om ingen medlande aktant initierar eller mottar handling uteblir därför sammankopplingen i nätverket (ibid, s. 147).

För att utveckla nätverket måste forskaren hitta de ageranden som kopplat samman aktanter, Latour kallar detta för att *få dem att tala*. Som beskrivet i den teoretiska utgångspunkten är det ofta mänskliga aktanter som agerar och därmed förblir medlande, medan objekt ofta agerar vid ett tillfälle för att sedan falla in i det tysta och bli förmedlande. Detta händer vanligen för objekt vid kontakt med mänskliga aktanter. För att identifiera när även icke-mänskliga aktanter är eller har varit aktiva rekommenderas därför ANT-studier att riktas in på att studera några specifika situationer. Den ena situationen då icke-mänskliga aktanter aktiveras är vid uppfinningar, en andra är då forskaren distanserats tidsligt eller rumsligt gentemot objektet som ska studeras. Vid båda dessa situationer måste forskaren lära sig om och sätta sig in i objektens funktion. En tredje situation är vid slumpartade händelser som olyckor, en fjärde då objektet blivit en förmedlande aktant för gott och som därmed kan studeras som historia (Latour, 2005, p. 80f). Det är alltså aktanterna som för vidare informationen om agerande för forskaren att förnimma och inte forskaren som styr vilken information eftersom tillhandahålls. Det forskaren kan göra är att befinna sig eller leta på rätt plats vid rätt tillfälle och vara mottaglig för aktanternas information eftersom allt är data (ibid, s. 133f).

4.1.3 In media res

När mitt metodval har motiverats i detta kapitel och insamling av data ska inledas kan man fråga sig i ANT anda vart datainsamlingen börjar när det ska se *allt.* Det kan vara frestande att inleda studien med att avgränsa sig till vilken skala fenomenet för problemställningen verkar i. Detta bör undvikas, istället är det den skala som aktanterna

förmedlar och förhåller sig till som även jag som forskare ska stå i relation till (De Vries, 2016, p. 89). Om det sociala börjar undersökas som ett objekt eller något som sker på en specifik plats istället för som ett nätverk kommer forskningen med stor sannolikhet inledas med att begränsa och avgränsa studien i rädsla att tappa aktanternas spår. Nätverkets kopplingar som utgörs av aktanters agerande kommer då att ersättas av forskarens förutfattade meningar av vad som sammanlänkar dem (Latour, 2005, p. 160f).

Latour (2005, p. 196) menar att platser inte utgör en bra startpunkt eftersom de utgörs och avgränsas av externa beståndsdelar. Platsen får inte samma betydelse om övriga aktanter skulle försvinna, aktanterna är det viktigaste och landskapet de befinner sig i kommer därefter. Istället rekommenderas att undersökningen börjar *in media res*, i mitten av allt (ibid, s. 196). Studier av sociala kopplingar bör inledas som tidigare beskrivet med ett förutsättningslöst förhållningsätt. Studeras nätverk som inte längre är aktiva eller kategoriseras aktanter utan samhörighet agerar de inte och spåren av agerandet blir svårt att tolka (ibid, s. 160). Studien har därför utgått från forskaren och forskningsfrågan för att sedan låtit aktanterna leda forskaren framåt i arbetet med att blotta nätverkets utbredning. Utmaningen har därmed legat i att behålla ett öppet sinne och låta studien ha sin resa (Beard, et al., 2016, p. 103). Genom att studera detaljerna och inkludera alla aktanter som agerar hittas platsen för nätverket och kopplingarna som utgör nätverket. Nätverkandet är något som sker där ute och inte konstureras i forskarens medvetande och är således något som finns att upptäcka (De Vries, 2016, p. 94).

Ahn (2015, p. 126f) redogör på ett tydligt och enkelt sätt förslag på strukturen för genomförandet av en ANT-analys:

1. Vilka aktanter finns i nätverket?
   Med utgångspunkt i en handling söka efter mänskliga och icke-mänskliga aktanter som möjliggör handlingen och förbinds med varandra i genomförandet av handlingen.
2. Vad gör dessa aktanter?
   Aktanternas roll i nätverket undersöks och beskrivs detaljerat samt hur dessa interagerar med varandra.
3. Vad blir effekten?
   Genom att analysera det nätverk som byggts upp i steg 2 där nätverkets beståndsdelar, aktanter, samverkar kan forskningsfrågan besvaras och slutsatser diskuteras.

När ska man stanna?

Att beskriva detaljerat och utan att utesluta några kopplingar inger uppfattningen av att aktörsnätverk kan utvecklas i all oändlighet. Latour (2005, p. 148) lyfter frågan om när ANT-analysen är klar genom en diskussion mellan en student och en professor i *Reassembling the social* och menar att den kan avslutas på två sätt. Det ena är att addera en kontext där ramverk skapar ett avslut, en förklaring, till nätverket som begränsar dess

utvecklande. Latour (ibid, s. 148) menar att detta ger ett generaliserande töcknen över beskrivningarna av aktanterna utan att färdigställa nätverket. Forskaren kan även själv komma till slutpunkten för nätverket vilket dels inträffar när syftet med att studera nätverket är uppnått dels när är beskrivningen av nätverket övergår till att bli en förklaring (Beard, et al., 2016, p. 104). Det går också att avsluta nätverket när tid för genomförandet eller utrymmet för studien tar slut. Eftersom det finns vissa krav på motprestation, resultatet ska lämnas in för granskning. Studiens metod bör då utformas för att kunna bemöta dessa krav om så är en tids- eller ordbegränsning (Beard, et al., 2016, p. 104; Latour, 2005, p. 148).

Den optimala tiden för en ANT-studie är relativ eftersom det är arbetet som utförs som avgör mängden tid som krävs. Hultman (2005, p. 4) citerar Latour och diskuterar hur tiden går snabbt under en resa då många intryck ska analyseras, likt en ANT-studies resa genom landskapet. Objekt som då ligger långt ifrån rumsligt kan tidsmässigt vara nära varandra (och tvärt om), vidare förs resonemanget om hur tids-rumsuppfattningen mer kan likna en spiral en något linjärt. ANT forskaren bör därmed inte avgränsa studiens omfattning tidsmässigt, aktanters agerande kan ha lång tid innan det mottas. Om det trots allt inte finns aktanter som agerar eller mottager handlingar uppstår inget nätverk. Ett ANT-nätverk kan dels ses som delar bestående av dessa sammankopplande ageranden och aktanter dels som en helhet. För att förstå aktanternas roller och agerande i nätverket behöver det därför finnas en förståelse för helheten, men för att förstå helheten behöver det även finnas en förståelse för delarna som utgör den. Detta kan liknas vid en hermeneutisk spiral som syftar på relationen mellan delen och helheten (Esaiasson, et al., 2017, p. 230). En spiralformad tidslinje kan således ge en större inblick för ANT:s tid- och rumsligasammanhang, del-helhet förståelse och utveckling av nätverket. Den frustration som kan uppstå vid ANT-studier får i och med detta en förklaring då forskaren rör sig fram och tillbaka i en spiral och den passerade tiden kan verka otillräcklig. Kom då ihåg att det inte är nätverkets kopplingar som begränsas av tiden passerad utan det är studiens utveckling som gör det.

4.2 METODER FÖR ATT FINNA AKTANTERNA OCH DESS KOPPLINGAR

4.2.1 Observation

Observation kan definieras som ett *uppmärksamt iakttagande*, men bör därmed inte antas vara det som enbart kan förnimmas med synen utan även ljud och dofter går att som observera. Observationsstudier fokuserar på det icke-verbala, vad de observerade gör, vilket medför att det är en lämplig metod för ANT-studier. Esaiasson et al. (2017, p. 315) skriver att observation lämpar sig vid studie av strukturer som är svåra att klä i ord, samt "*när fokus är på små barn eller andra människor som har svårt att uttrycka sig verbalt*". Även om studien inte begränsats till att observera mänskliga aktanter med svårigheter att

uttrycka har även icke-mänskliga aktanter inte möjlighet att uttrycka sig verbalt vilket gör observation till en lämplig metod som kan förnimma annan data än den språkliga.

Det finns flera olika observations metoder och jag har använt observation med vissa systematiska inslag eftersom frekvensen av observerade aktanter kan påverka dess betydelse i nätverket. Min roll som observatör har varit som *deltagande i den normala miljön* då jag inte haft för avsikt att dölja min identitet eller sett ett behov av ett mer engagerat deltagande för att få tillgång till nödvändiga data. Förhoppningsvis gör detta att aktanter kan observeras i den naturliga och vardagliga miljön utan att min närvaro påverkar agerandet (Denscombe, 2014, p. 306f).

Mina observationer utfördes med hjälp av flera metoder för datainsamling eftersom det finns kausala tendenser som kan påverka det observerade, där det första som förnimmas kan dölja min förmåga att fortsätta observationen förutsättningslöst. Detta medför en validitetsproblematik. Övriga datainsamlingsmetoder som presenteras ska däremot inte ses som komplement utan som olika sätt att tillhandahålla data som sedan kan observeras. Dokumentstudier är ett angreppssätt att observera data som förmedlas via dokument och genom intervju har jag dels kunnat ta del av andra aktanters observationer och dels observera deras beskrivning av fenomen.

Etiska förhållningsregler vid observation

Genom att enbart observera aktanter på distans kan det ske missuppfattningar av vad som utspelas (Esaiasson, et al., 2017, p. 318) och ett scenario som kan tänkas uppstå vid observation är att forskaren gör antaganden som förlorar det förutsättningslösa förhållningssättet. Att enbart observera en aktants närvaro eller agerande kanske inte genererar tillräckligt detaljerade data, bör jag veta mer för att se dess roll i nätverket? Är det en tillfällig eller frekvent förekommande aktant? Tiden som aktanten uppehåller sig i nätverket gör inte agerandet mindre betydande och för att ta reda på mer om dess roll behöver kopplingarna utvecklas. Oavsett bör inte allt för detaljerad information om aktanten och dess lokalisering tillkännages i studien för att skydda aktantens identitet och intressen. Genom att observera nätverket utsätts de observerade aktanterna för en risk att delge information till forskningen som de inte ämnat, det etiska dilemmat blir hur jag som forskare hanterar denna information. Denscombe (2014, p. 309) presenterar riktlinjer för forskningsetik:

1. Varje användning av materialet måste garantera att ingen lider skada till följd av användningen.
2. Varje användning måste undvika att avslöja de involverades identitet.

Direktobservation talas ofta om som en etnografisk metod eller fältundersökning och har en fördel i att forskaren själv kan förnimma det agerande som observeras, data är inte

sekundär och förmedlad via en annan källa som i till exempel intervju (Esaiasson, et al., 2017, p. 314). Rollen i denna studie som deltagande observatör följer nödvändigtvis inte den traditionella deltagande metoden eftersom jag inte haft för avsikt att interagera med studerade aktanter och på så vis påverka nätverket jag undersökt. Observationen ämnade däremot att direkt ta del av aktanters ageranden.

Forma min observationsstudie

Om studien har som syfte att vara teorigenererande tjänar den på att ha en lös struktur för att ha möjlighet att anamma nya infallsvinklar som uppkommer då ”fältet överraskar” under studiens gång (Esaiasson, et al., 2017, p. 318). Denna struktur passar även väl för att tillämpa ANT:s förutsättningslösa förhållningssätt. Som följd av fältets oväntade utveckling kan det vara nödvändigt att vid flera tillfällen återvända till källan för data. Det första besöket/en kan användas till att vänja sig vid miljön och skapa sig en allmän uppfattning. Vid nästa besök kan forskaren genomföra en mer systematisk observation och eventuella intervjuer (Esaiasson, et al., 2017, p. 321; Denscombe, 2014, p. 307). Observationens datainsamling blir därmed en metod som utvecklas allt eftersom arbetet fortgår och nätverket utvecklas. Till en början fördes det utförliga fältanteckningar som mellan platsbesök och vidare observationer användes i analys och för att konstruera nätverket. Vid senare tillfällen kunde specifika ageranden eller aktanter vara det som eftersöktes för att fullända nätverket och anteckningar blev mer sporadiska. Esaiasson, et al. (2017, p. 321) råder forskaren att inte allt för länge bedriva observationen på ett planlöst vis, utan att avgränsa sig för att samla data som är nödvändig för studien. Som tidigare nämnt har jag inte antagit någon större diskretion i mitt fältarbete då jag inte har haft för avsikt att interagera mer än nödvändigt med det fenomen jag ämnat undersöka. Arbetet med fältanteckningar har således att underlättats eftersom det kunnat ske under själva observationen och inte som Denscombe (2014, p. 308) rekkomenderar: i hemmet.

4.2.2 Dokumentstudie

I den här studien har dokument förekommit som datakälla, detta eftersom de förmedlar ett budskap som producerats av en författare. I dokumentär forskning ses dokument som en primär datakälla eftersom de inte ändras och kan således uppfattas vara i en permanent och stabil form från det att de producerats vilket är användbart vid forskning. Dokument som källa för data tar olika form både som skriven text, digital kommunikation och visuella källor. Betydelsen av ordet dokument ger en föreställning av att det innehåller information som kan ha ett värde som överstiger det bokstavliga innehållet, till exempel ett ägarbevis. Att arbeta med dokumentstudier kan därmed innefatta studier som söker efter djupare mening i innehållet och studera det som inte uppenbart uttrycks (Denscombe, 2014, p. 319f), men det har inte varit syftet med att studera dokument i denna studie. Dokumenten har inte granskats utifrån en specifik struktur, syftet har inte

heller varit att utläsa underliggande budskap på ett djupare plan men ändå att förstå vad dokumentet syftar att förmedla till mottagaren.

Om dokumentstudier kan delas in i kvantitativa och kvalitativa genomföranden har denna forskning snarare anammat den kvalitativa metoden. I en kvalitativ dokumentstudie används endast de delar som anses vara mer betydande eller till större nytta för den forskning som den ska användas i. Denna metod syftar till att söka mening och meningsskapande processer i dokument och därmed tolka hur en aktör agerar gentemot en annan aktör genom dokument (Esaiasson, et al., 2017, p. 211).

Dokuments avsändare och validitet som källa

Denscombe (2014, p. 320 & 322) beskriver olika typer av dokumentära datakällor vars validitet kan ifrågasättas beroende på avsändare. Offentliga publikationer kan tolkas vara auktoritära, objektiva och faktabaserade jämfört med brev eller PM där forskaren måste ha ett kritiskt förhållningssätt till källan. Att validera källan på detta sätt är inte relevant för ANT-studien eftersom aktanterna studeras i en platt topologi. Auktoritet är inte betydelsefullt mer än att den typen av aktanter i större grad agerar så det får genomslag och påverkar mottagaren. I ANT är det inte möjligheten att agera som konstruerar nätverkets sammankopplingar utan det som beskrivs är det agerande som sker eller har skett. En kvalitativ dokumentstudie utgår från att budskapet som förmedlas är socialt eller intersubjektivt. Det innebär att betydelsen är av gemensam förståelse genom interaktion mellan flera aktörer. Enskilda individers tolkning, missuppfattning eller utveckling av betydelsen måste tas hänsyn till. Det innebär att i kvalitativa dokumentstudier är det effekterna av en handling genom dokument som är intressant (Esaiasson, et al., 2017, p. 212).

Det som däremot varit av betydelse för källans validitet i denna studie är dess autenticitet där jag som forskare måste kunna säkerställa att dokumentet är äkta och ursprungligt (Denscombe, 2014, p. 326; Bryman, 2011, p. 489). Att finna dokument utan tydliga källor eller falska källor kan ändå vara intressant ur ett ANT perspektiv då dessa ses som svart-lådor där förmedlingen av data sker dolt och genom antaganden vilket ifrågasätter dess trovärdighet. Svart-lådor kan också tänkas förekomma i form av dokument där avsändaren medvetet styr vilken information som dokumentet innehåller. Bryman (2011, p. 501) visar ett exempel där ett mötes-PM är formulerat på ett vis att oenigheter tystas ner i och med en medvetenhet om att andra intressenter kommer att läsa dokumentet.

4.2.3 Samtalsintervju

I den här undersökningen har även intervju använts som datakälla då mänskliga aktanter verbalt förmedlat information som inte förnummits genom direktobservation. Metoden som har valts är samtalsintervjun eftersom den fokuserar på att just *synliggöra*

information. Det förutsättningslösa förhållningssätt som samtalsintervju frambringar passar vid ANT-studier då metoden kunnat frammana spår som utvecklar kopplingarna i ANT-nätverket till att nå nya aktanter. Samtalsintervju lämpar sig därför som metod *när vi ger oss in på ett outforskat fält.* Det syftar till utgångspunkten för samtalsintervju som innebär att det inte går att förutse vilka svar som intervjun kommer att frambringa. Något som gör att forskaren inte kan utarbeta kategorier att analysera data med eller förvänta sig särskilda svar från intervjun. Samtalsintervju kombineras därför ofta med direktobservationer då intervju kan ske förutsättningslöst och vid observationstillfället (Esaiasson, et al., 2017, p. 262f). Detta kan stärka intervjupersonens argument eller motbevisa dem utan att upplevelsen anses mer eller mindre realistisk eftersom berättelsen är ett narrativ av det som intervjupersonen förnimma. Samtalsintervju lämpar sig därför även som metod *när vi vill veta hur människor själva uppfattar sin värld* (ibid, s. 261).

Eftersom samtalsintervju utgår från människors vardagserfarenheter syftar metoden till att återge fenomen så som intervjupersonen beskriver dem. Den metodologiska kärnan i samtalsintervjuer är därför källkritik då metoden ofta används vid processpårning för att följa fenomens utveckling. Intervjupersonens information leder forskaren vidare i analysen antingen genom fler intervjuer eller andra datainsamlingsmetoder till dess att fenomenet är beskrivet (Esaiasson, et al., 2017, p. 261). Detta gör att metoden passar väl för ANT-studier där syftet är att beskriva och följa aktanter. Eftersom ANT ämnar beskriva verkligheten så som den är betraktas de erfarenheter som delges av en aktant, i det här fallet en intervjuperson, lika mycket som data som det forskaren själv förnimmer.

Som intervjuform är metoden löst strukturerad vilket även kan kallas semistrukturerad. Det tillåter forskaren att följa upp, utveckla och ändra frågorna under intervjutillfället eller mellan intervjuer (Esaiasson, et al., 2017, p. 260f; Denscombe, 2014, p. 266f). I en semistrukturerad intervju har forskaren förbestämda teman som intervjun ska behandla. Frågorna är öppet formulerade vilket ger informanten möjlighet att fritt utveckla sina svar och tala utförligt vilket kan tillföra data som annars kanske inte hade uppenbarats eller beviljats tillgång till. Forskaren kan även ställa följdfrågor samt leda intervjun inom de ämnen som tas upp för att uppfylla studiens ändamål (Denscombe, 2014, p. 266).

Förberedelser och ställningstaganden inför intervjun

Inför en samtalsintervju måste forskaren ha en viss förförståelse och vara insatt i temat som intervjun berör. Detta kan ske genom att studera tidigare forskning och identifiera en kunskapslucka som ämnas fyllas (Esaiasson, et al., 2017, p. 266). I den här studien har problembeskrivningen och problemställningen identifierat en problematik som forskningsfrågorna ämnar besvara. Vidare ger ANT som metod en förförståelse för ämnet då analysens utveckling och datainsamling pågår parallellt. Detta lägger stort ansvar på forskaren att genomföra intervjuer vid rätt tillfälle i studien för att kunna erhålla data som

är givande för analysens utveckling. Eftersom det varken i metoden samtalsintervju eller ANT går att förutse vilken information som tillhandahålls har det inte heller gått att förbereda de intervjuer som behövt genomföras, vilket gjort intervjumetoden till ett tidsmässigt kritiskt moment av studien. Det kan uppstå hinder i att komma i kontakt med lämpliga intervjupersoner och dessa är dessutom inte nödvändigtvis tillgängliga för intervju, det har därför behövt finnas en flexibilitet i studien och ett öppet förhållningssätt till den data som kunnat insamlas. Denscombe (2014, p. 264) betonar även att tillträdet till intervjupersoner kan vara begränsat eller kräva tillstånd. Som till exempel intervju av människor som arbetar i en offentlig organisation eller sårbara individer som barn. Intervju anses ändå vara en bra metod för att erhålla nödvändig information att utveckla denna analys med.

Vid val av intervjuperson är centralitet avgörande i samtalsintervju eftersom det är påverkar vilka svar som kan erhållas av intervjun. Detta innebär att forskaren gör urvalsprincipen baserat på vilka som uppfattas vara viktiga personer för fenomenet som ska undersökas. Denna urvalsmetod kan komma att behöva kompletteras och det kan vid intervjun framkomma vem som bör vara nästkommande informant (Esaiasson, et al., 2017, p. 267). Likt ANT-metoden lämnar aktanter spår till forskaren att förnimma och följa för att utveckla nätverket. Detta gör det svårt för forskaren att avgränsa antalet intervjuer och val av intervjupersoner. Intervjuandet avslutas när forskaren anser sig ha tillräckliga belägg och källor för att beskriva fenomenet (ibid, s. 267). Även detta har påverkat tidsaspekten för studien då analysens utveckling inte kunnat förberedas.

En annan förberedelse är att forskaren behöver göra ett ställningstagande till vilket etiskt förhållningssätt som ska användas eftersom interaktion med människor skapar en viss utsatthet för dem som intervjuas. Det är forskaren som styr dagordningen vid intervjutillfället i den grad som intervjumetoden anser. Samtalsintervjun placerar sig nära det vardagliga samtalet och det ska vara klart för intervjupersonerna vid intervjutillfället att de deltar i en vetenskaplig studie. Intervjupersonerna ska även vara medvetna om att deras svar kommer att användas som data i forskning, även om svaren formuleras som löpande text istället för refererat i analysen. Genom att ställa upp för intervju accepterar intervjupersonerna detta (Denscombe, 2014, p. 263f). För att övertala till deltagande kan det vara aktuellt att tillåta granskning av materialet och/eller lova anonymitet för intervjupersonerna. Det är dock viktigt att forskaren inte lovar saker vid intervjutillfället som hindrar analysens utveckling eller löften som inte kommer kunna hållas (Esaiasson, et al., 2017, p. 267). För intervjuer i denna studie har det inte varit nödvändigt för analysens utveckling att intervjupersonerna ska vara identifierbara. Detta har möjliggjort att en hög grad av anonymitet har kunnat utlovas. Analysen har inte heller berört känsliga eller personliga frågor vilket gör att intervjupersonen kunnat delge information mer öppensinnat.

4.3 Reflektion av metod

Metoden som den här studien utgår ifrån knyter an till det teoretiska avsnittet genom att tillämpa ANT-teorins beskrivande. Detta har gjort att analysen vuxit fram likt en historia där nya aktanter tillkommer allt eftersom nätverket utvecklas vilket varit avgörande för att undersöka nätverkets beståndsdelar och förutsättningar för resiliens. Det har således krävt två typer av metoder där den ena förberett inför det analytiska resonemanget som förutsättningslöst utvecklat ett aktörs-nätverk. Den andra typen av metod har varit mer forskningstraditionell och fokuserat på etnologiska metoder för att samla in empiri till analysen.

Ett problem som uppdagats i de etnologiska metoderna för datainsamling har varit att den tids- och rumsliga begräsningen. Detta är delvis orsakat av ANT:s förutsättningslösa förhållningssätt som kräver att studiens källor inte på förhand förutses eftersom forskaren inte förväntas utveckla analysen genom antaganden. Det är även en begränsning i att få tillgång till aktanternas miljöer och komma i kontakt med de rätta datakällorna oavsett mänskliga eller icke-mänskliga. Nekas tillträde till nödvändiga källor och studien ändå fortskrider kan studiens validitet ifrågasättas eftersom en stor del av ANT:s validitet trovärdighet grundas i det empiriska materialets transparens (Beard, et al., 2016, p. 106f).

En annan forskningstraditionell reflektion berör studiens generaliserbarhet. Det kan finnas svårigheter i att generalisera ANT-studier utifrån dess resultat och det måste därmed genomgående argumenteras hur fenomenet liknas eller skiljas från fall av samma karaktär. Det är dock inte ANT:s syfte att presentera nätverk som är generellt applicerbara utan att beskriva vad som sker. Studien bidrar i och med detta med ett perspektiv snarare än hela sanningen. Förhoppningsvis har resultatet bidragit till igenkännande situationer för läsaren genom att i diskussionen bemöta studiens problemställning och föra samman analys, teori samt befintlig forskning. Studien förlitas därmed på en användargeneralisering där det är upp till läsaren och mig som forskare att tillvarata de perspektiv som denna studie tillhandahållit och nyttja dessa i framtida situationer (Thornberg & Fejes, 2016, p. 272) eftersom varje nätverk är unikt och dessutom inte konstant. En faktor som gör nätverket unikt och svårt att generalisera är att det till stor del baseras på forskarens datainsamling genom direktobservationer, vilket inte heller är möjligt att kritisera eftersom det ifrågasätter forskarens perspektiv på det som förnimmas (Denscombe, 2014, p. 315f). Detta gör det inte heller möjligt att återupprepa studien med förväntan om liknande resultat.

För läsaren kan det uppdagas svårigheter att uttolka och anamma studiens budskap, framförallt kan de vara svår att uttolka av den icke ANT erfarne. Detta kan både bero på ANT:s nytänkande samt avståndstagande filosofi samt dess komplexa tillvägagångssätt som för samman teoretiska och metodologiska koncept.

Kan jag genomföra studien med ett förutsättningslöst förhållningssätt?

En av de utmaningar som denna studie ställts inför har varit att tillämpa ett förutsättningslöst förhållningssätt, något som yttrats på flera sätt genom studien. En utmaning med ANT har varit att inte på förhand kunnat förutse nästa steg. Detta har skapat förutsättningar för att genomföra studien med ett förutsättningslöst förhållningssätt men också försvårat genomförande av arbetet eftersom det inte har tillåtit planering för genomförande av de etnologiska metoderna. Till exempel har det behövt avsättas mycket tid för datainsamling då detta varit ett tidsbegränsat arbete och ANT förespråkat ett tillvägagångssätt där insamling och analys pågått parallellt. Detta har gjort att det inte kunnat planeras för vilka metoder som behövt användas och när de bör genomföras. Vid platsbesök och framförallt intervju har det behövt göras vissa förberedelser som tillexempel invänta en dag då genomförandet lämpar sig för intervjupersonen, arbetet har då riskerat att stanna av. Hade beslut fattats att enbart förhållas till dokument hade genomförandet underlättats, men det hade också uteslutit betydande källor och därmed aktanter.

Andra utmaningar för studier med förutsättningslöst förhållningssätt är att de utmanas och utvecklats under arbetets gång. Allt eftersom nätverket utvecklas har jag som forskare fått större insikt i nätverkets uppbyggnad, men erfarenheterna ska inte på förhand leda analysen vidare utan detta bör fortsättningsvis ske förutsättningslöst. Jag valde att analysen redogörs med en narrativ tendens och i den ordning som nätverket har utvecklats under arbetets gång. Genom att analysen utvecklades med aktanter och agerande blev den mer och mer komplex, som läsare bör man därför inte förhasta sig för analysens inledande enkelhet utan detta är ett sätt att se på landsbygdsnätverket förutsättningslöst. Texten i analysen utvecklades som nämnts ovan allt eftersom men tidsperspektivet i analysen är därmed inte linjärt eftersom ANT-nätverket inte förhålles aktanters och agerandens tids- och rumsliga avstånd. Analysen rekommenderas ändå läsas från början till slut då den följer nätverkets utveckling. Rubriksättningen är däremot inte numrerad som i övriga uppsatsen eftersom aktanterna inte är en del av en hierarkisk nummerordning utan ska ses i en platt topologi. Läsaren är därmed fri att tolka nätverket utan att följa den kronologiska utvecklingen som jag som forskare upptäckt det i.

Genom att det tillämpats ett förutsättningslöst förhållningssätt har ANT:s ontologiska ställningstagande om att se världen objektivt fullföljts. I ANT betonas det därför att empiri och analys bör utvecklas genom ett beskrivande tillvägagångssätt som inte förklarar utan enbart beskriver fenomen så som de förnimmas. Om texten saknar kropp, det vill säga tillräckligt innehåll är det en beskrivning som inte förklarar. Det kan däremot vara lätt, framförallt eftersom akademiska utbildningar ofta skolar skrivande på ett visst sätt, att utforma text på ett förklarande sätt. Om detta sker kommer utvecklingen av nätverket att stanna. Att utveckla ett tillräckligt eller fullständigt nätverk är som beskrivet tidigare i metodkapitlet en krävande process då det dels finns risk att nätverket av misstag avslutas

utan att vara fullständigt dels inte finns några tydliga riktlinjer för när det bör avslutas. Att förnimma tillräckliga data har framförallt varit en av de kritiska punkterna i ANT-studien då det inte går att eller bör förutse(s) vilken som blir nästa datakälla. Under denna studie har förutsättningarna för datainsamling därmed varit begränsade av flera skäl men nätverket har ändå lyckats utvecklats i en lämplig riktning för studiens syfte. Datainsamling har sedan den inletts varit en ständig pågående process då data förnimmas avsiktligt och oavsiktligt, vilket har varit frigörande. I nästkommande kapitel presenteras det empiriska materialet genom ett ANT-nätverk som utvecklas allt eftersom analysen fortskrider.

5 ANALYS AV VAD SOM UTGÖR LANDSBYGD

Den här studien är baserad på ANT som teori och analysmetod, nedan presenteras därför det empiriska materialet i ett utvecklande nätverk.

ANT-nätverkande är en process som vecklas ut allt efter arbetet fortskrider. Att börja en studie förutsättningslöst kräver att arbetet börjar mitt i och därmed utan förberedelse, men hur kan jag veta vad som är mitten utan att redan börjat utveckla nätverket? När studien inleddes började jag som traditionell forskning med en avgränsning eftersom min utgångspunkt var att ANT beskriver och observerar. Jag ville då veta vart jag skulle börja observera och letade efter offentliga dokument som konstaterade var landsbygden fanns och gjorde ett platsbesök. Efter platsbesöket slog det mig, jag hade börjat studien redan innan observationen! Utforskandet av landsbygd och vem eller vad som utgör den definierades redan i vad jag såg som en avgränsning, författande myndigheter var aktanter som agerade genom rapporter och dokument för att förmedla något. Utan att veta det hade jag börjat min ANT-analys.

ÖPPNANDET AV SVART-LÅDAN LANDSBYGD

Det tycks inte finnas en tydlig definition av vad som utgör landsbygd, även om de flesta har en uppfattning av vad som är stad och tätort eller landsbygd och glesbygd. Vad som definierar och definieras som landsbygd varierar. Likaså varierar vad som är knutet till landsbygden både fysiskt som aktanter eller geografisk lokalisering och funktionellt som ageranden inom livsmedelsproduktion eller turism. Som fristående värden blir exemplen ovan subjektiva antaganden som inte visar hela spektret av vad som utgör landsbygd och bilden av den kan således menas vara generaliserad.

Landsbygden definieras utifrån dess innehåll, funktion och geografi. I ANT-analysen framkommer att definierandet sker av bland annat flera offentliga aktörer i samhället som myndigheter och nationella organisationer med många kopplingar till landsbygdsaktanter. Dessa blir betydande aktanter i landsbygdsnätverket och definierar landsbygden genom att arbeta med indelande av den svenska marken eller att styra över de funktioner som finns där. De agerar ofta på uppdrag av regeringen där regeringsuppdraget är förmedlande av beslut från regeringen. De offentliga aktörerna och regeringen blir medlande aktanter (hädanefter förkortat medlare) i landsbygdsnätverket eftersom dess agerande förändrar handlingar som mottages av andra aktanter som i sin tur får effekter i hur andra aktanter agerar. Två av de offentliga aktörerna som identifierats som aktanter i den här studien är Tillväxtanalys och Jordbruksverket.

Tillväxtanalys är myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser. De agerar till följd av regeringens agerande som förmedlas via ett regeringsuppdrag med följande mål:

> Målet för uppdraget är att tillgängliggöra och publicera statistik så att samhällets insatser inom t.ex. utbildning, infrastruktur och service, samt insatser inom ramen för bl.a. landsbygdsprogrammet och europeiska regionala utvecklingsfonden kan följas upp på regional nivå. Målet är också att ta fram en enhetlig definition av gles- och landsbygd för att kunna använda den befintliga statistik som framställs av SCB och Jordbruksverket på ett effektivare sätt (Näringsdepartementet, 2013).

Huvudsyftet med regeringsuppdraget är effektiviserande av agerandet statistikhantering för att kunna bedöma effekterna av konjunkturella förändringar och därmed avgöra behov och lämplighet av stödinsatser. Den regionala statistiken kompletteras med gles- och landsbygdsstatistik för att utvärdera utvecklings- och konkurrenskraft samt visa på vilka verksamheter, utöver jordbruk, som bedrivs på gles- och landsbygden (Näringsdepartementet, 2013). Tillväxtanalys utför uppdraget genom producerandet av en rapport, *Bättre statistik för bättre regional- och landsbygdspolitik* (Tillväxtanalys, 2014), som förmedlar Tillväxtanalys handling utan att förändra dess innebörd och rapporten blir därför en förmedlare. För att Tillväxtanalys ska kunna föreslå effektivisering av statistikhanteringen har de i sin rapport bland annat samlat information från andra aktanter och de som nämns i rapporten är: Jordbruksverket, SCB, Glesbygdsverket, Formas & Boverket samt Nordregio i nordiskt perspektiv. Tillväxtanalys utvecklar sin avgränsning utanför de nationella gränserna med utgångspunkt i EPSON, Eurostat och OECD men de sistnämnda beskrivs också som verksamma aktanter vars fokus flyttats till ett stadsperspektiv och därmed inte är lika aktuella som källor (Tillväxtanalys, 2014, pp. 55-57). Alla dessa aktanter har agerat genom att tillhandahålla information som påverkat Tillväxtanalys avgränsning och de blir därför medlare. Även om det är Tillväxtanalys som hämtat informationen blir det de informationsmedlande aktanterna som medlar agerandet till Tillväxtanalys eftersom informationen inte hade existerat om de inte producerat den. Informationen som medlarna tillför är till exempel statistiska värden och illustrationer som delar in landsbygden efter landsbygdsarbetsställen respektive andel sysselsatta samt andel bosatta på landsbygden.

För att kunna jämföra data från flera av dessa statistikproducerande aktanter och kunna beskriva strukturella förändringar uttrycker Tillväxtanalys ett behov av en enhetlig men inte nödvändigtvis gemensam geografisk avgränsning. Vilken typ och skala av territoriell gränsdragning som genomförs menar dem borde bero på indelningens ändamål där syftet med deras sammanställande indelning är för att möjliggöra jämförelse mellan likartade områden och för att kunna föreslå utveckling av dessa. De belyser därmed att deras gränsdragning inte är den absoluta definitionen av landsbygd utan att en sådan behöver förhållas till behovet av indelningen (Tillväxtanalys, 2014, p. 47).

Regeringens uppdrag och Tillväxtanalys redovisning av rapporten blir en förenkling av en cirkulär händelsekedja i ANT-nätverket för landsbygden (se figur 1.).

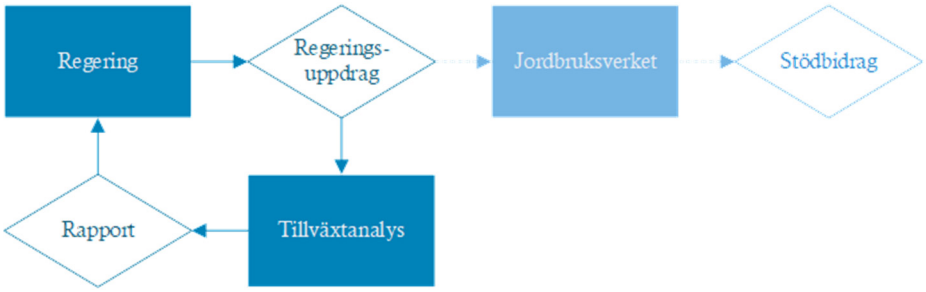

Figur 1. Regeringen medlar genom att ge ett regeringsuppdrag till Tillväxtanalys. Tillväxtanalys producerar en rapport som förmedlar information. De rutor med streckade linjer och svagare färg symboliserar att händelsekedjan sker för att regeringen sedan ska kunna ge Jordbruksverket ett regeringsuppdrag att fördela stödinsatser till landsbygdsverksamheter som är i behov av dem.

De stödbidrag som regeringen delar ut till landsbygdsverksamheter administreras av Jordbruksverket men för att göra detta behöver de veta hur många och vart dessa landsbygdsverksamheter finns. Regeringen vill i och med uppdraget till Tillväxtanalys bli mer kostnadseffektiv för att kunna fortsätta betala ut stödbidrag till landsbygdsaktanter som är i behov av för dem för sitt upprätthållas eller utvecklas för att fortsatta vara bestående. En effekt av ofördelaktigt fördelade ekonomiska resurser är att regeringen kan förlora kopplingar till landsbygdsaktanter som behövs i ett multifunktionellt samhälle, till exempel livsmedelsproduktion. I och med stödbidragen upprättas kravspecifikationer som geografisk lokalisering och kombination av verksamheter vilket gör att enbart landsbygdsverksamheter som stämmer in på kraven kan ansluta till landsbygdsnätverket genom denna koppling.

Jordbruksverket är Sveriges förvaltningsmyndighet inom jordbruk, fiske och landsbygd. Även dem arbetar på uppdrag från regeringen med bland annat att utveckla matproduktionen i Sverige samt skydda djur och växter. Ett arbete som ska bidra till en levande landsbygd vilket innebär att se till att landsbygden är resilient och bestående. I Jordbruksverkets regeringsuppdrag ingår som nämnts ovan ansvar att förvalta och dela ut pengar från EU-fonder som en del av regeringens stödbidrag (Tillväxtanalys, 2014, p. 17) samt se till att EU-regler följs och genomföra en livsmedelsstrategi (Näringsdepartementet, 2009). Regeringen och EU är då medlare som får Jordbruksverket att agera definierande av landsbygden genom fördelande av stödbidrag till jordbruk och andra verksamheter som behöver stöd för att bestå (se figur 2.).

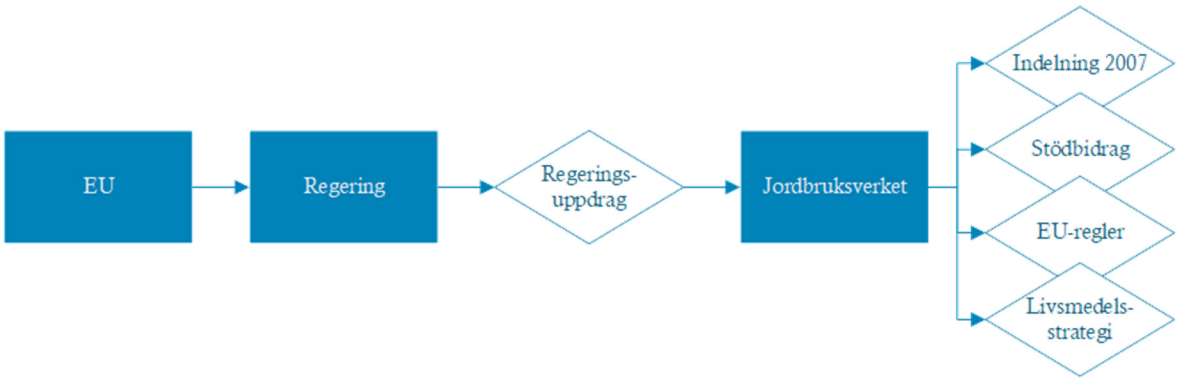

Figur 2. EU och sedan Regeringen skickar ett regeringsuppdrag som förmedlar en handling som Jordbruksverket ska fullfölja. Jordbruksverket förmedlar i sin tur vidare andra ageranden till landsbygdsaktanter.

Definierandet av landsbygd genom statistiskt mätande

I Tillväxtanalys regeringsuppdrag framgår det att arbetet med landsbygdsindelning och statistikhantering ska ske i samråd med Jordbruksverket (Näringsdepartementet, 2013, p. 2). Kopplingen mellan Jordbruksverket och Tillväxtanalys uppstår genom regeringens direktiv i regeringsuppdraget. Jordbruksverket agerar genom att tillhandahålla information och delta i samråd med Tillväxtanalys. Informationen kan överföras i olika former av dokument som blir förmedlande aktanter.

För att kunna fördela bidrag samt genomföra beskrivande och tillämpande analyser av landsbygden (som Tillväxtanalys sedan tagit del av) har Jordbruksverket behövt göra en kategorisk indelning av Sveriges markanvändning. De har klassificerat kommuner baserat på:

> Statistik från Statistiska Centralbyrån (SCB) över pendlingsflöden mellan kommuner, nattbefolkningens (befolkning som har bostad i kommunen) storlek i kommuner och befolkningstäthet (invånare per km2) (Jordbruksverket, 2013, p. 14).

Data har även grundats på klassificering från Jordbruksverkets egen databas *Regional Balans.* Definitionen blir *Storstadsområden* och *Stadsområden* som båda har en minsta mängd befolkning i kommunen och tätorten samt mindre kommuner som angränsar till dessa. *Landsbygd* och *Glesbygd* är de kommuner som inte uppfyller dessa minimikrav (Jordbruksverket, 2013, p. 14). I denna argumentation framgår att områden definierade som *Landsbygd* och *Glesbygd* inte lever upp till eller har de anknytningar som krävs för att definieras som *Stadsområde* eller *Storstadsområde*. Det går även att se resonemanget omvänt där alla landområden ursprungligen är landsbygd men när de får mer befolkning i tätare strukturer blir de något annat som kallas för stad.

Den information som Jordbruksverket tillhandahåller är bland annat deras landsbygdsindelning som sker på kommunal nivå. Landsbygdsindelningen är på denna nivå för att underlätta diskussioner och jämförelser eftersom den kommunala nivån har

stark beslutandekraft samt för att det finns en mängd statistik på denna nivå. Den statistik som Jordbruksverket nyttjar för sin indelning är pendlingsflöden, befolkningsstorlek och befolkningstäthet (Tillväxtanalys, 2014, p. 56; Jordbruksverket, 2013, p. 14). Jordbruksverket producerar inte all data för denna statistik själv utan mottar den från kommun- och landstingsdatabaser, myndigheter, statliga bolag och SCB (Jordbruksverket, 2013, p. 10). Eftersom Tillväxtanalys refererar till Jordbruksverket blir Jordbruksverket en medlare som agerar genom att ge information som är statistik omvandlad till landsbygdsindelning. Statistikens roll i nätverket är att förmedla behandlade data med information om aktanter som agerar i kommunerna.

Koordinatsatt statistik kopplad till fastighetspunkter och arbetsställen vore den optimala skal-nivån för analys och kategorisering av markanvändningen eftersom den blir mer exakt. Men när Tillväxtanalys rapport publicerades fanns inte denna typ av data tillgänglig från alla verksamma statistikproducenter. Den kommunala nivån är den minsta gemensamma nivån och blir därför utgångspunkt för indelningen (Tillväxtanalys, 2014, p. 9). Kommuner blir således en medlare av grundläggande statistik som övriga aktanters analyser baseras på. Data för att producera denna statistik och information har tillhandahållits genom att till exempel mäta eller observera ageranden. Eftersom Tillväxtanalys definierar och delar in landsbygd räknas aktanterna som mäts statistiskt som verksamma i landsbygdsnätverket och utgör landsbygd. ANT-nätverket utvecklas därför vidare genom att studera vilka aktanter som är delaktiga i producerandet av statistik som används i Tillväxtanalys rapport (ibid, s. 54).

AGERANDET SOM BLIR STATISTIK

Genom att dela upp Sverige i olika typer av områden tillskrivs de olika funktioner. Den geografiska indelningen allena säger däremot inte mer om landsbygden än om den hade kallats något annat utan det är de värden som de olika klassificeringarna innehåller som gör att funktioner kan antas finnas, eller inte, på de platser som indelas. Att indelningen sker genom statistik innebär mätande av aktanters agerande och i ANT är det ageranden som skapar kopplingar och utgör nätverk. Aktanterna som agerar i statistiken kopplas via indelningen som utförs av aktanter i form av offentliga aktörer till att vara en del av ett landsbygdsnätverk. Genom att beskriva hur statistiken producerats och vilka aktanter som agerar i statistikens data synliggörs därmed landsbygdens aktanter.

Statistiken som används av Tillväxtanalys för att göra en egen landsbygdsindelning produceras av SCB och kommuner (eftersom Jordbruksverket använder kommunalt tillhandahållen statistik). För att få en europeisk och internationell jämförbar standard förhåller sig Tillväxtanalys till Eurostat och OECDs tröskelvärden eftersom de är en internationellt verksamma aktanter (Tillväxtanalys, 2014, p. 57 & 59f). Eurostat är Europeiska kommissionens statistiska kontor med ansvar över att producera, publicera

och tillhandahålla statistik och indikatorer över EU som möjliggör för jämförelser mellan regioner och medlemsländer (Eurostat, u.d.). OECD är Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling som arbetar för att förbättra livet för mänskligheten. Detta gör dem genom att tillämpa en internationell standard och arbeta med sociala, ekonomiska och ekologiska problem (OECD, 2019).

Dessa medlande aktanter agerar genom att samla data från mätningar av bland annat pendlingsflöden, befolkningsstorlek och befolkningstäthet. Data som mäts är effekten av aktanter som gör något, aktivt eller vilande. Eftersom data används för att dela in och definiera landsbygden är därför de aktanter som utför handlingarna betydande för vad som gör landsbygden. Av den statistik som använts behöver flera aktanter interagera men de utgår från ett mänskligt agerande. Det kan till exempel vara människor som bor, arbetar och reser. För att se hur dessa ageranden möjliggörs måste nätverket utvecklas ytterligare.

Befolkningsstorlek

Befolkningsstorlek är en av faktorerna som avgör om en kommun definieras som landsbygdskommun eller ej. Detta är en effekt av att människor agerar som medlare genom att bosätta sig. De blir då befolkning som kan räknas in i statistiken. Till exempel har Jordbruksverket minimigränsen för Stadsområde att befolkningen ska vara minst 30 000 och/eller att den största tätorten har minst 25 000 invånare. Är befolkningen mindre än minimigränsen räknas området som Landsbygdsområde eller Glesbygdsområde (Jordbruksverket, 2013, p. 9).

För att människor ska kunna utföra handlingen bosättning behövs det byggnader, mer specifikt bostäder. Byggnader är i detta skede av nätverket en förmedlande aktant som till exempel möjliggör ägande och bosättning. De är aktiva medlare i kontakt med mänskliga aktanter under konstruktionsfasen, men när de är färdigbyggda faller dem i tystnad likt beskrivet i kapitlet Tillvägagångssätt. Byggnader kan åter bli aktiva vid plötslig interaktion eller oförutsedda händelser som kan hindra, försvåra eller kräva mänskligt agerande. Till exempel har en öde byggnad troligen inte någon koppling till en exploatör eller kommunens markanvändningsprocess förrän den synliggörs vid en platsanalys om det ska fattas nya beslut om markanvändningen. Detta exempel visar hur byggnader kan förmedla mänskligt agerande utan att de aktivt brukas eftersom de själva agerar genom att vara markanspråkstagande. De kan då ses som förmedlare av tidigare ageranden med fördröjning av mottagandet, som inträffar först vid kontakt med byggnaden antingen fysiskt eller genom en aktant som medlar eller förmedlar till exempel via dokument om byggnaden.

Vid undersökandet befolkningsstorlek är bostäders roll i nätverket för statistik delvis en effekt av kommuners agerande. Kommunerna medlar byggrättigheter genom att besluta

om markanvändning i olika typer av dokument som översiktsplan eller bygglov. Markanvändningen reglerar hur människor får nyttja landet oavsett om det är för bosättning, natur eller annan användning (se figur 3.). Hur människor agerar och vilka aktanter de tillför i nätverket blir den data som kommuner, SKR, myndigheter och andra statliga bolag sedan omvandlar till statistik.

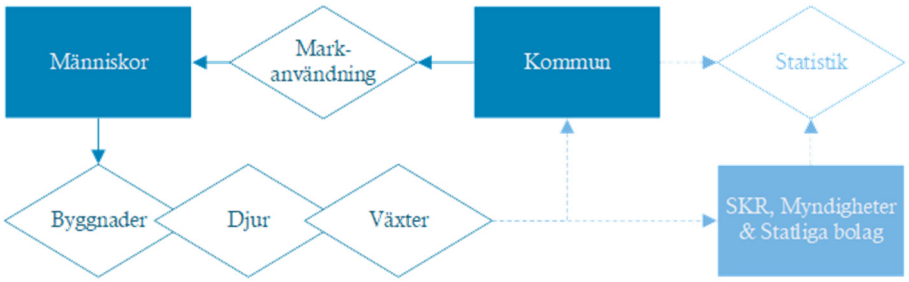

Figur 3 Kommunen agerar genom att förmedla markanvändning till människor som reglerar hur dem kan agera och vilka aktanter de kan koppla till nätverket. De streckade linjerna och svagare färgen på symbolerna symboliserar att de aktanter som människor adderar till nätverket slutligen blir statistik.

I ANT-nätverket ses de befintliga aktanterna på platsen som medlare eftersom de tar upp markyta och förhindrar till exempel andra byggnader eller natur från att upplåtas. Dessa aktanter är mer eller mindre mottagliga för ändrade beslut om markanvändning. Beroende på andra kopplingar till kommunen, till exempel historisk betydelse, kan deras roll i nätverket vara stärkt eftersom dem då har fler kopplingar som behöver brytas för att utesluta dem vilket ökar dess resiliens. Bestående aktanter får därmed effekter på kommuners agerande vid producerandet av markanvändning.

Befolkningstäthet

Som en utvecklad parameter av befolkningsstorlek är befolkningstäthet. Då mäts tätheten efter mängd människor i bostäderna och avståndet mellan dessa. Agerandet som genererar data är fortfarande mänsklig bosättning men statistiken påverkas av befolkningens bosättning, bostädernas placering samt hushållsstorlek. De aktanter som påverkar befolkningens täthet blir som i fallet med befolkningsstorlek både tillgången på bostäder, det kommunala styrandet över husens placering samt tillgången på befintliga bostäder.

Befolkningsmängden på landsbygden ska enligt Tillväxtanalys och Jordbruksverkets kategorisering vara låg, vilket medför att behovet av bostadsbebyggelse också bör vara lågt. Men kategoriseringen anger inga riktvärden för bosättningens struktur så länge den går inom gränsvärdet, vilket för landsbygdsområde är 300 personer inom en kilometerruta (Tillväxtanalys, 2014, p. 58). Det kan därför diskuteras huruvida tätheten inom kilometerrutan påverkar upplevelsen av platsen.

En intressant aspekt för befolkningstätheten är huruvida byggnader är avgörande i

definitionen av landsbygd eller om det är den mänskliga faktorn som är avgörande. Tillväxtanalys använder sig av Eurostat/OECDs gränsvärden för att kunna producera internationellt jämförbara data. I landsbygdsindelningen måste en minsta andel av befolkningen bo inom ett avstånd på en kvadratkilometer för att klassas som tätbebyggt område samt att ett minimivärde måste uppfyllas då de angränsande kvadratkilometersrutorna inkluderas (Tillväxtanalys, 2014, p. 58). Det som kan hända med dessa variabler är att en kommun med väldigt tät men liten befolkning inte lever upp till kriterierna för att klassas som urbant område. Det finns även kommuner som inte har ruralbefolkning alls eller tvärtom de som inte har urban befolkning (ibid, s. 63).

Det är fler faktorer än tillgång av bostäder som påverkar vart människor bosätter sig. Till exempel behöver de flesta människor ett arbete och en inkomst för att kunna försörja sig. I en tätare struktur ökar tillväxt av arbetsplatser, befolkning, köpkraft och sysselsättning vilket attraherar mer befolkning (Jordbruksverket, 2013, p. 24). Landsbygden har enligt definitionen en mindre befolkning vilket ofta innebär mindre tillgång på arbetsplatser vilket också påverkar tillgången på bostäder. Om inte lämpliga arbetstillfällen kan tillhandahållas på landsbygden finns möjligheten att resa till arbetet och därför är pendlingsflöden en faktor som påverkar landsbygdsindelningen.

Pendlingsflöden

Med pendlingsflöde avses människors resande från bostaden till arbetsplatsen. Anledningen till att detta blir en påverkande faktor i landsbygdsindelningen är för att boplatsens tillgänglighet påverkar dess tillväxt och utvecklingspotential (Jordbruksverket, 2013, p. 24). Arbetspendlingen visar den delen av befolkningen som är bosatt på landsbygden men som inte har arbetstillfälle på samma plats. Finns det möjlighet att pendla från boplatsen kommer den vara tillgänglig för fler vilket får effekter i befolkningsstorlek och befolkningstäthet. Går det inte att pendla eller över huvud taget resa till och från platsen kommer den mänskliga närvaron på platsen minska. Då kommer inte det mänskliga agerandet kunna påverka och frammana de effekter som får platsen att definieras som landsbygd.

För att kunna utföra agerandet pendling krävs fordon att resa med eftersom pendling förutsätter att resan avlägger ett visst avstånd. Beroende på vilken detaljnivå i nätverket som undersöks är fordon en förmedlare eller medlare. De transporterar människor mellan platser och är då en förmedlare av det mänskliga agerandet att resa. Fordon blir en medlare när de agerar på oväntade sätt till exempel genom att inte starta och därmed inte förmedla den mänskliga handlingen. Fordon kan tänkas vara flera aktanter som bilar, cyklar, bussar och tåg. Dessa behöver material, funktioner och i vissa fall drivmedel för att fungera. Det behövs vägar eller järnväg för att kunna framföra fordonen här blir kommuner och Trafikverket betydande medlare som har rådighet över transportinfrastruktur. Kollektivtrafik tillhandahålls av regioner som därmed är medlare.

Om alla dessa aktanter inte finns med i nätverket begränsas möjlighet till transport och pendlingsflöden kommer att minska vilket ger effekter på landsbygdsindelningen enligt Tillväxtanalys och Jordbruksverkets indelningsmetoder.

> En del av regional samhällsutvecklingen är därför kopplad till samspelet mellan städer och landsbygder och den ekonomiska geografin ger olika förutsättningar för vägar, järnvägar och kollektivtrafik (Jordbruksverket, 2013, p. 24).

Vilka som har möjlighet att bo på landsbygden kan därmed bli en fråga om möjlighet till transportmedel. Vid ägande av eget fordon blir människan inte lika påverkad av andra aktanters agerande i kedjan för transport. Finns det däremot inte ekonomiska resurser eller av andra skäl möjlighet till ägande av eget fordon kopplas människan till aktanter som kan erbjuda transport. Dessa transportaktanter får därmed stor påverkansgrad för människor i valet av boende och arbete genom att agera på platsen eller ej.

Förmedlande av resultaten

I undersökandet av vad landsbygd är har mycket information uppdagats genom att landsbygden definieras av mätbara data. Mätandet har varit ett agerande för att utreda vad landsbygden gör, dess geografiska lokalisering, nytta och funktion för övriga samhället. Genom att mäta data kan de definierande aktanterna klassificera områden enligt vissa standarder, se till exempel Jordbruksverkets kommunkategorier tidigare i analysen (2013, p. 14). Standardiseringar underlättar organisering och jämförelse mellan det som kategoriserats, vilket även har varit syftet för de definierande aktanterna i denna analys. När data inte kan tillhandahållas eller presenteras tillräckligt detaljerat uppstår det felkällor i kategoriseringen. Tillväxtanalys menar att koordinatinsatt data vore det optimala för en statistisk precishet, men en sådan exakt statistik är även svårt att presentera på SCB. Den bör inte heller användas vid utredning eftersom det är svårt att förmedla resultatet av sådan statistik till beslutsfattare. Samtidigt menar dem att data som berör den ”egentliga landsbygden” borde nyttjas och om än tillhandahållas av expertmyndigheter som kan utveckla relevanta fakta (Tillväxtanalys, 2014, pp. 47, 55).

Den statistik som används vid definitionen av landsbygd är baserad på data av mänskligt agerande, även om de flesta av definitionerna tycks fokusera på frånvaron av detta i landsbygdens fall. Det går då att ifrågasätta om det bara är mängden människor som avgör ifall en plats är landsbygd. Av allmänheten definieras ett område som landsbygd även om bebyggelsen är fritidsboenden eller ödehus eftersom det inte alltid går att känna till mängden mänsklig närvaro på en plats. Antalet bostäder på en plats möjliggör för boende vilket får effekter på befolkningstätheten, men är byggnaderna inte bebodda påverkar dem inte definitionen av landsbygd. Statistiken visar endast samtida mänskliga ageranden och missar därmed att förmedla vad som utgör landsbygd utöver mänsklig närvaro. Agerande påverkas samt möjliggörs av platsers förutsättningar även om det inte är en plats i sig som påverkar förutsättningarna, möjliggörandet till agerande kan ses som

nätverkskopplingar utan mottagare.

Som det har diskuterats ovan får aktanters medlande eller förmedlande effekter för bland annat de mänskliga agerandena bosättande och resande. Vilka ageranden som möjliggörs på en plats påverkas inte bara av platsens aktanter utan även av omgivningens och historiskt bestående ageranden. Detta gör att förutsättningarna för nätverket inte är desamma idag som de varit historiskt och de kommer fortsätta förändras. Landsbygdens utvecklingsresiliens kommer utveckla den efter rådande förutsättningar till nya jämviktslägen. Men det behövs därför en förståelse för de endogena och exogena förutsättningar som möjliggör ageranden som får effekter på landsbygdsnätverket.

GLESA STRUKTURER ELLER FYLLDA MELLANRUM

Inför studiens första platsbesök utgick resan med bil ifrån Karlskrona. Föraren av bilen var övergripande insatt i syftet med resan, att observera landsbygden. Medan vi reste ut ur tätorten kommenterades förnimmelsen utav landsbygdskaraktär i miljöerna som passerade. Byggnadsstrukturerna blev glesare men industri och externhandelsområdet ansåg föraren inte var landsbygd, trots den minskade mängden bostäder. Sen kom vi till en väg med villakvarter på ena sidan vägen och en hästgård på den andra. Den här miljön beskrevs vara mer lik landsbygd, men husen stod för tätt. Villakvarteret avtog och husen stod glesare, nu började det kännas som landsbygd. När villakvarteret inte längre syntes i backspegeln, bebyggelsen var gles och landskapet var öppet eller täckt av skog konstaterades att vi var där. Platsen vi befann oss på vid konstaterandet var inte slutmålet eftersom den inte definierades som landsbygd i Tillväxtanalys rapport (2014). Det som kan fastställas var att om platsen vi då befann oss på hade mätts ut som en kilometerruta hade befolkningen inom den inte överstigit 300 personer, vilket är gränsvärdet för landsbygdsområde (Tillväxtanalys, 2014, p. 58). Även om föraren inte hade en tydlig definition att gå efter eller fått instruktioner för vilka aktanter som skulle förnimmas var det tydligt att vissa aktanter och strukturer förknippades med tätort respektive landsbygd.

I möjliggörandet av bostadsbyggande nämndes kommunens markanvändning som ett avgörande agerande för vart det får finnas bebyggelse där kommunen väger in flera aktanter som utgör en plats. En del av dessa blir synliga först vid ett platsbesök eller genom studerandet av dokument som översiktsplaner eller kartor. För att synliggöra de dolda aktanterna som påverkar markanvändningen gjordes ett platsbesök inom ett vad som ansågs rimligt avstånd från startpunkten i Karlskrona och som enligt Tillväxtanalys (2014, p. 74f & 82) definierades som landsbygdskommun. Platsbesöket skedde då mellan Flyeryd och Östra Karsbo i en del av Torsås kommun. Där observerades flera aktanter med spår till mänskligt agerande till exempel brukad jord och skog, hus, gårdsbebyggelse och lantbruksmaskiner i varierande skick. Den befintliga bebyggelsen bestod efter

tidigare exploatering och nyttjades som bostadshus eller till verksamheter. Jord- och skogsbrukandet var till synes aktivt eftersom det observerades en skogsmaskin i bruk.

För att undersöka platsens markanvändning vidare vände jag mig till Torsås kommun och deras översiktsplan (2010) som övergripande presenterar kommunens markanvändning. I Torsås kommuns översiktsplan beskrivs övergripande de värden som kommunen förhåller sig till vid planering och markanvändning och det framkommer att aktanternas inträde på platsen och därmed nätverket varierar historiskt. Inledande beskrivs kommunens historia ytligt och både fornminnen, byggnadsrester samt tomtindelningar finns kvar sedan medeltiden. Det beskrivs även att kommunens territoriella indelning är en sammanslagning av tre kyrksocknar vilket lämnar spår som kan följas till att tidigare markindelning initierats av kyrkoverksamhet (Torsås kommun, 2010, p. 9). Att kommunen idag är den aktant som agerat genom att styra över markanvändningen betyder alltså därmed inte att de alltid har haft den rollen i nätverket. Genom att studerat översiktsplanen synliggjordes delar av platsens nätverk som sammankopplar den till historiska aktanter som inte längre går att förnimma men som varit betydande i formandet av nätverket.

Tillväxtanalys (2014, p. 47) menar att det finns ett behov av högre upplösning än kommuner för att kunna se vad som utgör landsbygden, eftersom det annars är svårt att avgöra skillnaden mellan mindre orter och ”den rena landsbygden”. Genom att uttrycka detta identifierar dem en problematik gällande skala och strukturer. Att granska befolkningsstatistik i högre upplösning visar dock inte förekomsten av andra typer av bebyggelse eller aktanter som också har en inverkan på upplevelsen av täthet.

Landsbygdens markyta fylls med många andra, ofta skrymmande, aktanter än bebyggelse. Definierandet av landsbygden bör därför påvisa hur detta får effekter som uppdagar en viss gleshet i bebyggelsestrukturen. Vid platsbesöket fanns det i bebyggelsens mellanrum aktanter som agerade, mer eller mindre aktivt och mellanrummen utgjorde även de strukturer. Strukturer kan förekomma i flera variationer av innehåll och det observerades bebyggelse, öppna landskap, skog och vägar. Det som är avgörande för att se strukturer handlar om vad som blir fokus och vad som blir förgrund. Genom att flytta fokus från bebyggelsens struktur kunde andra ageranden som utgjorde strukturer och utvecklade nätverket förnimmas. Det öppna landskapet med spår i form jordfåror talade om att det var en åker där det bedrivs jordbruk. Vid gården intill fanns traktorer med skördetröskor ämnade för detta arbete. Längs skogskanten fanns staplade timmerstockar som skvallrade om avverkning av skogen. På dem satt en lapp på vilket det stod ett namn och nummer. På andra sidan åkern syntes en maskin som avverkade skog som sedan kunde antas staplas på liknande sätt, kanske var det samma person som avverkat det andra virket. På vägarna körde bilar förbi ibland och en traktor passerade, kanske var det resandet som var en del av pendlingsstatistiken. Det som konstaterades vara en gles struktur var inte glest utan full med aktanter, det mest glesa var bebyggelsen men genom

att skifta fokus blev även förgrunden klar. Mellan det mänskliga agerandets närvaro agerade naturens aktanter genom växande och platstagande. På ett ställe höll man på att gräva om diken för att leda vatten som gjort sig påmint. Människan brukade naturen och tog tillvara på dess resurser eller trängde undan den. Även om antalet bostäder var mindre än i en tätort fanns det spår av mänskligt agerande.

Jordbrukandets roll för en landsbygd i förändring

Jordbrukandet har en betydande roll i landsbygdsnätverket, många aktanter är sammankopplade till detta agerande och det tar mycket plats på landsbygden. De många kopplingarna stärker dess resiliens och minskar beroendet till individuella kopplingar. Jordbrukandet har då en större chans att bestå om kopplingar i landsbygdsnätverket förändras.

I Tillväxtanalys rapport förnimmas spår av jordbrukets roll i landsbygdsnätverket genom att de undersöker vilka verksamheter som bedrivs på landsbygden utöver jordbrukandet. Jordbrukande presenteras vara i majoritet av landsbygdsverksamheterna och dess ekonomi påverkar därför landsbygden generellt (Tillväxtanalys, 2014, p. 42). Jordbrukets bestående har därför stor påverkan i landsbygdens utformning och innehåll. Den genererar även mat, fiber och kulturlandskap samt är en faktor i samhällets miljöpåverkan. Jordbruksföretag menas en inom jordbruk, husdjursskötsel eller frukt- och trädgårdsodling bedriven verksamhet under en och samma driftsledning men definitionen påverkas även av andra kriterier som storlek. Det kan vara värt att notera att definitionen av jordbruksföretag inte utgår från brukandets ekonomiska omfattning (Tillväxtanalys, 2014, p. 43f).

De verksamheter som ingår i jordbrukandet förklarar varför bilföraren vid platsbesöket fick en stark landsbygdskänsla vid passerandet av platsen med villakvarter och hästgård. Villakvarteret upplevdes ha för tät bebyggelse för att platsen skulle definieras som landsbygd men hästgården förknippades starkt med landsbygdens husdjursskötsel. Vid platsbesöket mellan Flyeryd och Östra Karsbo förekom förutom hästar även kor som en del av jordbrukandets husdjursskötsel. I närheten till dessa djur observerades byggnader som stall eller ladugårdar vilket har en annan funktion än bostadsbebyggelsen och är inte en bebyggelsetyp som garanterat tillkommer med mänskligt uppehälle på landsbygden. Denna typ av djurhållning är platstagande på ett sätt som skapar gleshet i bebyggelsestrukturen, mellanrummen fylls med funktionen hagar för hästar och kor vilket skapar öppna ytor. De kan även bidra med en doft som inte förekommer i stadsmiljö. Djurhållning som en del av jordbrukandet medför därmed aktanter och ageranden som formar miljöer på ett sätt som inte förekommer i städer.

Jordbrukande agerar huvudsakligen genom att bruka jorden och forma naturen, antingen genom människligt agerande eller genom att tillföra nya aktanter till platsen. Utan

mänsklig påverkan ser naturen till att andra aktanter agerar och formar platsen (se figur 4.).

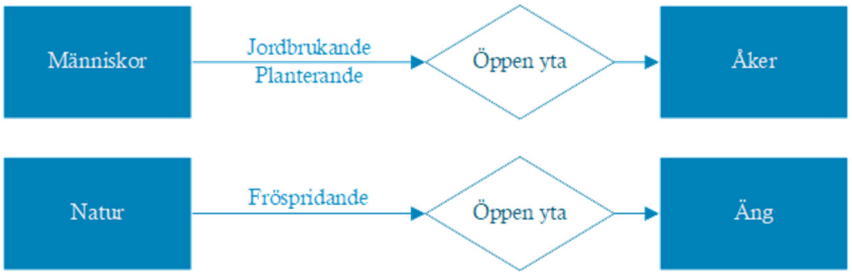

Figur 4. I det övre nätverksexemplet agerar människor genom jordbrukande och planterande vilket formar den öppna ytan till en åker. I det nedre nätverks exemplet utan mänsklig närvaro agerar istället naturen genom fröspridande som formar den öppna ytan till en äng.

Vid ett andra platsbesök i Bräkne-Hoby i landsbygdskommunen Ronneby (Tillväxtanalys, 2014, p. 83) uppenbarades effekten av landsbygdsnätverk förlorat kopplingen till det mänskliga agerandet där naturen istället agerade. Aktanterna som människorna tillfört hade tystnat utan den mänskliga användningen och spåren av agerandet hade på vissa platser helt försvunnit. De spår som bestått av odlingarna och byggnaderna från 1700 till 1900-talet hade formats eller förts dit av mänskligt agerande. Husgrunder och växter som inte är naturligt förekommande i den svenska faunan hade varit resilienta mot naturens återerövring medan gamla åkrar vuxit igen till skillnad från angränsande åkrar som fortfarande var aktiva och med mänsklig närvaro. I ANT är inte tidsdimensionen mellan aktanters agerande definitiv, men är det tillslut tillräckligt långt mellan agerande till mottagande finns risken att handlingen inte mottas av den aktant som det ursprungligen var tänkt. I Bräkne-Hoby hade det mänskliga agerandet odlande aktiverat plantornas växande men växternas möjliggörande att skördas hade aldrig genomförts, istället hade andra aktanter börjat agera och tagit över odlingens koppling till platsen. När odlingen helt förlorat kopplingen gick det inte att förnimma spår av den eller det mänskliga agerandet. Hur jorden brukas förändras och nya aktanter tillkommer eller lämnar landsbygdsnätverket.

De informationsskyltar som tillkommit från Bräkne-Hoby Samhälls- och bygdeförening agerade förmedlande genom att det stod information om vilka personer levt på den igenvuxna platsen och hur de agerat där. Utan erfarenhet eller information från skyltarna hade de gamla odlingsplatserna som vuxit igen inte förnummits, men skyltarna delgav information som uppenbarade fler spår. Informationsskyltarna fick de tysta aktanterna att tala. Träden på den gamla odlingsplatsen var yngre än i det omgivande landskapet, det förekom inte lika mycket sten och marken var flackare. Bräkne-Hoby Samhälls- och bygdeförening sammankopplades till aktanterna, väckte, höll dem aktiva och bestående.

Effekter av en politisk agenda

Jordbruk är en betydande del av landsbygdsnätverket eftersom det främst förekommer på platser definierade som landsbygd. Mindre än 5% av den totala mängden jordbruksarbetsställen förekommer i befolkningsagglomerationer med över 5000 invånare (Tillväxtanalys, 2014, p. 49). Jordbruk är en skrymmande verksamhet vars storlek samt industrialisering minskar ytan för andra funktioner och aktanter på landsbygden, däribland befolkning. Det är en viktig resurs för samhället som behöver bestå men landsbygden behöver tillmötesgå fler behov. Tillväxtanalys menar att landsbygden skulle tjäna på ett mer dynamiskt och anpassningsbart jordbruk och föreslår förändring för att möta en ökad efterfrågan av naturresurser (Tillväxtanalys, 2014, p. 42). Tillväxtanalys undersöker därför vilken möjlighet till och förekomst av kombinationsverksamheter som förekommer inom jordbruket, eftersom de tror att diversifiering kan skapa möjligheter för andra aktanter att ta plats på landsbygden. Vidare utvecklas ANT-nätverket föra att undersöka landsbygdens tidigare utveckling.

Intervjuperson 1 beskriver att landsbygden såg annorlunda ut under 1950-talet innan en förändring skedde mellan 1970- och 80-talet. Arbetsfördelningen var annorlunda förr och fler försörjde sig på jordbruk, varje familj hade en gård med både djurhållning och odling, men även andra sysselsättningar för att ”dryga ut” inkomsten till exempel bärplockning eller snickeriarbete. Det fanns också arbetstillfällen som i lanthandeln eller skolan, i närmsta tätort fanns vårdarbete samt några få butiker. 2020 ser yrkesaktiviteten likvärdig ut i tätorten även om utbudet av butiker minskat, men i byn har det skett desto större förändringar: antalet aktiva jordbruksgårdar har minskat. Numera är det en bonde som har expanderat sin verksamhet och arrenderar de andra gårdarnas mark. Jordbruket har även industrialiserats samt automatiserats. Övriga befolkningen arbetar istället i tätorten eller närmsta storstad och pendlar till arbetsplatsen med bil eftersom bussen inte längre passerar genom byn. Trots denna förändring i agerandena har bebyggelsestrukturen och funktioner som jordbruket bestått.

Den förändring av sysselsättning i byn som intervjuperson 1 beskriver leder ANT-analysen till en politisk förändring som påverkat jordbruket. Förändringen av jordbruket efter 1950-talet är en effekt av den statliga regionalpolitiken som under 1960-talet fick ”en mer ambitiös och resursrik utformning” (Landsbygdskommittén, 2006, p. 22). Detta ledde till satsningar ända fram till 1980-talet med att utveckla industrier och sedan även den offentliga servicen genom att expandera den offentliga sektorn och kommunernas verksamhet. Jordbrukspolitiken stod under tiden som ensam aktant för att ansvara över alla landsbygdspolitiska frågor medan offentliga satsningar skedde på annat håll. Detta innebar att Jordbrukspolitiken stod utan ekonomiska medel att agera med, vilket även fick effekter inom privata och kooperativa sektorer som valde att satsa på andra typer av verksamheter än de som fanns på landsbygden (ibid, s. 22). Jordbrukspolitiken förlorade allt fler möjliga kopplingar att agera genom och landsbygdens resiliens försvagades när

den politiska delen i nätverket minskade.

Under sent 1980-tal förändrades åter igen den politiska agendan, kommunerna fick en aktivare roll, byarörelsen växte och det tillfördes satsningar och stödbidrag för att kunna bedriva verksamheter på landsbygden. Sveriges medlemskap i EU drev på utvecklingsarbetet med fokus på tillväxt och utveckling av landsbygden. Jordbruket effektiviserades, blev storskaligt och industrialiserat med effekter av vilka aktanter som blev bestående på landsbygden (Landsbygdskommittén, 2006, p. 22f). Jordbruket blev helt enkelt monofunktionellt. I slutet av 1990-talet och början av 2000-talet genomfördes det stora satsningar på klimatet, miljön och landsbygdens kvaliteter. Landsbygdsverksamheterna ställdes åter om med hjälp av statliga miljöbidrag och satsningar för att stimulera arbetsmarknaden på landsbygden. Landsbygden skulle åter igen bli en plats att leva på och den började anpassas för att locka befolkning (ibid, s. 23f). Landsbygden och de aktanter som agerade där under 1950-talet kom att påverkas av politiska beslut med effekter som minimerade kopplingarna till landsbygdsnätverket och därmed även krympte nätverket. Från 1980-talet och framåt har politiken istället agerat genom att försöka stimulera tillväxt på landsbygden genom stödbidrag för verksamheter.

> Turism, malmbrytning, nya energikällor som vindkraft och biomassa, men även växande tätorter och förändrade friluftsintressen, naturvård och invandring, med mera, har förändrat många landsbygder runt om i världen men också i Sverige (Tillväxtanalys, 2014, p. 42).

Det som Tillväxtanalys ovan beskriver förändrat landsbygden behöver kopplas till landsbygdsnätverket för att kunna agera och möjliggöra förändring. Men möjligheten att göra det har varit begränsad efter politikens satsning på att utveckla jordbrukets tillväxt under 1980-talet. Det monofunktionella jordbrukandet blev ett dominerande agerande på landsbygden, som till följd av industrialiseringen ökade i storlek snarare än antal. Effekten blev att andra funktioner inte får samma utrymme att etableras. Målet att utveckla landsbygden med hjälp av stödbidrag till jordbruket skapade en homogen landsbygd. De senare satsningarna försöker åtgärda detta genom att fokusera på diversifiering och kompletterande verksamheter för att göra landsbygden attraktiv som boendemiljö för fler än de som ämnar arbeta inom jordbruk.

GEMENSKAPANDE AGERANDEN

Sedan 1960-talet bor Intervjuperson 1 i en större stad som hon flyttade till för att studera. Hon beskriver sig inte ha upplevt samma gemenskap i staden som i byn hon bodde i tidigare och att det finns en anonymitet i staden. Hon tror att staden är för stor för att man ska lära känna alla men att man heller inte vill göra det. I byn kände alla till varandra och hon beskriver att de brydde sig om varandra. Igenkännandet av och värnandet om varandra var effekter av att människor möttes och samlades både i arbete och sociala sammanhang. Under vanliga omständigheter anordnades studiecirklar på fritiden och det

behövdes ingen inbjudan för att komma på besök en lördagskväll. De cyklade över till varandra och blev bjudna på kaffe. Intervjuperson 1 beskriver även att man hade koll på hur det stod till med alla i byn. Om någon var sjuk hjälpte de som hade möjlighet, både med mat men också som arbetskraft vid till exempel slåtter.

Trots ett generationsskifte i byn vet intervjuperson 1 att den sociala bygemenskapen bestått eftersom hon förnimmer detta vid besökande av byn någon gång per år. Hon beskriver att den gamla skolan är en viktig samlingslokal där invånarna i byn samlas för att se på hockeymatcher eller anordna festligheter. Det finns även ett aktivt byalag. Genom att söka på internet efter byalaget återfanns en hemsida som samlar byalagets föreningar, hembygds- och skolhusföreningen, och förmedlar information om byn. Informationen som hemsidan förmedlar är både aktuell och historisk. Den förmedlar inbjudan för andra aktanter att agera så som kontaktinformation till hembygdsföreningens styrelse vilket möjliggör agerandet kontaktande och kalender för aktiviteter som möjliggör till exempel fikande och dansande. Den historiska informationen om byn erhålls genom att den observerande kan ta del av texter om de människor och övriga aktanter som agerat på platsen och därmed upprätthållit platsens roll som by.

Till skillnad från området i Bräkne-Hoby fanns det i Intervjuperson 1:s by fler aktanter som fick platsen att tala och upprätthålla dess koppling till landsbygdsnätverket. I Bräkne-Hoby var det enbart informationsskyltarna som kopplade tysta aktanter, till exempel husgrunder, till aktiva aktanter som bygdeföreningen genom att dem satt dit skyltar. Angränsande till området i Bräkne-Hoby fanns det mänskliga aktanter som agerade och utgjorde landsbygd så som beskrivits tidigare i analysen genom bosättning och jordbruk. Det som skiljer landsbygderna åt är därmed antalet människor som i dagsläget agerar på platsen och som i och med det kan räknas in i statistiken vilket definierar en plats som landsbygd.

I båda exemplen var aktiva byalag delaktiga i att få historiskt bestående aktanter att fortsätta tala och inte låta dem falla i tystnad och därmed kopplas från nätverket. Detta aktiverande sker genom anordnande av aktiviteter och erhållande av information om platsens historia. Att platserna fortfarande existerar är således en effekt av historiskt men också samtida mänskliga ageranden där byalagsföreningarna samlar invånarna i byn för att agera gemensamt. Det är därmed mänskliga medlare som upprätthåller platsens roll i landsbygdsnätverket, antingen genom att förmedla information om platsen eller att fysiskt befinna sig där. Aktanter som agerar fysiskt på en plats kopplar dem till den vilket formar både platsen och aktanternas roll i nätverket. Genom interagerande med andra aktanter som kopplats till platsen uppstår det en särskild gemenskap som tycks bidra med en känsla av tillhörighet. Vidare utvecklas därför analysens ANT-nätverk för att undersöka hur en plats landsbygdsidentitet påverkas av agerandet som sker fysiskt på platsen. Om platsen identifieras mer eller mindre som landsbygd beroende på antalet mänskliga aktanter, eller om det är dess ageranden som är avgörande.

De nya landsbygdsborna

Jordbrukandet har präglat landsbygdens utformning och lämnat spår som möjliggör vissa ageranden. Det har påverkat landsbygdens bebyggelsestruktur till att bli gles genom att odlingarna tar upp plats, tätheten varierat över tid har den varit begränsad i antal. Flera av jordbrukets aktanter är dessutom platsbundna vilket skapar agerande som utförs på platsen och det uppstår en gemenskap i det. Det har heller inte funnits massor av människor att ta hjälp av i arbetet eller att möta i sociala sammanhang. Jordbrukande har därför medfört en kultur där människorna på gårdarna måste interagera. Intervjuperson 1 berättar att förr var det inte lika vanligt med privat bilägande i hennes by och kollektivtrafikens turtäthet var låg. Detta begränsade det sociala nätverket geografiskt och skapade ett ömsesidigt beroende mellan invånarna i byn samt till omlandet som var åtkomligt med de transportmedel som fanns att tillgå. Effekten av det begränsade resandet blev att det uppstod lokalt interagerande som medförde en slags grannskap och gemenskap trots en gles bebyggelsestruktur.

Intervjuperson 1 beskriver att det har skett ett generationsskifte i byn och att landsbygden verkar ha ökat i popularitet. Bosättning har bestått som det huvudsakliga mänskliga agerandet på landsbygden, men över tid har övriga ageranden på platsen förändrats. Intervjuperson 1 tror att det är andra anledningar som gör att människor bor på landsbygden år 2020 än när hon själv levde där, då var många jordbrukare. Trots en förändring i sysselsättningen i byn beskriver hon att den blomstrar och tror att byns popularitet för bosättning dels beror på pendlingsavståndet till storstaden på cirka 2 mil dels på den vackra miljön som lockar både permanent- och fritidsboende. Intervjupersons 1 antaganden om orsakandet av populariteten stämmer överens med de statistiska mätvärdenas teman som berör pendling och boende. Som Intervjuperson 1 beskriver är avståndet betydande för möjliggörandet av pendling, och om avståndet anses rimligt blir effekten ökat resande. Ett tillgängligare resande och en vacker miljö får effekter i ökat boende.

Intervjuperson 2 är en person som idag bor på landsbygden några kilometer utanför en tätort, i tätortsnära landsbygd. Han beskriver att platsen de bor på kan liknas vid en by med 10 till 20 hus. Omkring bostadsbebyggelsen finns det skog och åkermark innan nästa bebyggelsegruppering. Han berättar att det inte direkt är någon gårdsbebyggelse med jordbruk i närheten men att han tycker det är skönt. Den huvudsakliga anledningen till flytten var en önskan om att komma bort från den täta bebyggelsestrukturen i tätorten. Han flyttade dit med sin familj för att de ville ha mer frihetskänsla vid sitt boende vilket han även säger sig tillhandahållit. I ett tv-program (Hjälp vi har köpt en bondgård, 2020) uttrycker sig en annan person som flyttat från staden till en gård på landsbygden:

> När jag bodde i lägenhet förut var det som att jag fick ångest av att hälsa på folk i trappen, för det är något annat där. Man bor för nära varandra. Man hör varandras ljud och sådär, det blir pinsamt att se sina grannar i ögonen.

Både Intervjuperson 2 och personen i *Hjälp vi har köpt en bondgård* har flyttat från tätorten i sökande efter en glesare bebyggelsestruktur i sin boendemiljö. Intervjuperson 2 beskriver vidare att han inte har lockats till landsbygden av naturen eller jordbrukslandskapet, han bor inte där för att kunna arbeta med jordbrukande eller någon verksamhet som är bunden till platsen. Hans sociala kontaktnät finns inte heller på platsen för boendet, även om en del grannar är bekanta efter att de hälsat på varandra på plats i området. Hälsandet eller *påstötandet* i området har därmed varit det agerande som gjort att Intervjuperson 2 kommit i kontakt med sina grannar. Invånarna i hans by har istället fler kopplingar som leder åt andra håll, till exempel en arbetsplats i tätorten, vilket ger kopplingar till kollegor som bor där och så utvecklas nätverket vidare bort från byn.

De strukturer som till stor del ändrats i landsbygdsnätverket beskrivet av Intervjuperson 1 till det som beskrivs av Intervjuperson 2 är de tekniska förutsättningarna och kopplingarna. Dessa har utvecklat människans geografiska tillgänglighet samt gjort att en del ageranden blivit virtuella och kan beskrivas som fantomageranden. En plats kan då verka mer tom på aktanter som agerar, men det är främst det mänskliga agerandet som bytt skepnad från fysiskt interagerande till virtuellt. Fantomageranden kan försvåra möjligheten att utveckla nätverket genom att göra det monofunktionellt vilket minskar dess resiliens och möjlighet att bestå. Fantomagerandena skapar risker att aktanter som måste agera fysiskt, till exempel naturen, inte kommer kunna kopplas till den virtuella delen av nätverket. Men naturen behövs för att möjliggöra ageranden i landsbygdsnätverket eftersom det utgörs av relationella samband mellan natur och mänskliga aktanter. Samtidigt är definierandet av landsbygd ett mänskligt agerande och naturens aktanter kommer troligen agera oavsett vad platsen eller nätverket kallas.

För att upprätthålla kontakten med tätorten är det betydande att det finns tillgängliga färdsätt, vilket även betonas av Intervjuperson 2. I sökandet av boende beskriver han att det var viktigt med tillgång på kollektivtrafik, även om det mesta av hans resande sker med bil. Intervjuperson 1 beskriver också betydelsen av tillgänglighet och att den har ökat i byn. Även om kollektivtrafiken inte längre passerar har turerna från tätorten till storstaden blivit tätare och fler hushåll äger en eller flera bilar. Som tidigare beskrivet av Intervjuperson 1 har många fler byn numera andra sysselsättningar vilket kräver mer resande. Behovet av resande var inte detsamma förr eftersom de flesta hade sin sysselsättning i närområdet.

Eftersom arbetande i anslutning till sin bostad inte längre är ett lika förekommande agerande blir boendets närområde inte en samlingsplats av samma anledningar som tidigare. Om de boende inte finner ett agerande som kopplar samman dem uteblir sammankopplingen och därmed gemenskapen. Även om skälen till att bo på landsbygden inte längre enbart är möjligheten att bedriva jordbruksverksamhet har jordbruket format och är fortfarande en stor del av miljön, kulturen och de värden som finns på landsbygden. Personen från *Hjälp vi har köpt en bondgård* (2020) agerar småskaligt jordbrukande på

sin gård och uppmärksammar att jordbrukskulturen påverkar de mänskliga aktanternas interagerande. Han beskriver att det inte var vad han förväntade sig vid flytt till landsbygden:

> Drömmen om att bo på landet och klara sig själv, det är ju inte sant. Man är en del av något större med dem man bor med.

Till skillnad från Intervjuperson 2 deltar personen från tv-programmet i jordbruksagerandet och det är även genom jordbrukandet som han beskriver sig ha kommit i kontakt med och fått kopplingar till andra mänskliga aktanter i landsbygdsnätverket. Effekten har blivit att det uppstår en gemenskap som han uppskattar.

ANALYSANDETS SLUTPUNKT

Nu har nätverket kommit till en punkt där det finns tre val. Det ena är att öppna en ny svart-låda. En del kopplingar i nätverket utvecklas inte vidare och står inför att härleda vissa antaganden dolda av svart-lådor. Men öppnandet av en svart-låda är ovisst för vad som ska förnimmas däri. Jag som forskare kan inte på förhand avgöra hur komplexa processer som döljs i lådan och därmed inte avgöra tidsomfattningen som krävs för att synliggöra dess innehåll. Eftersom innehållet svart-lådas på grund av att det består av en sammanhängande process skulle öppnandet innebära att hela innehållet behöver beskrivas.

Det andra alternativet jag står inför är att utveckla och förtydliga de kopplingar som redan redogörs för i analysen. Detta är troligen ett mindre tidskrävande jobb men troligen ett oändligt arbete. Det går även att ifrågasätta huruvida ett utvecklande av redan beskrivna kopplingar kommer bidra med mer empiri för att besvara syftet med studien. Det finns istället en risk att beskrivandet övergår till förklarande, vilket går emot ANT som metod.

Ett sista alternativ jag ser för analysen är att avsluta den. Som Latour uttrycker det finns det två sätt att avsluta en ANT studie: när nätverket är färdigt eller när tiden eller textmängden är för knapp för att utveckla det vidare. Som beskrivet ovan ser jag inte att det finns tid och utrymme till att öppna ännu en svart-låda. Jag ser heller inte att ytterligare beskriva de redan identifierade kopplingarna utvecklar nätverket på det sätt att det bättre besvarar syftet med studien. ANT-analysen har nått ett läge för att stanna och då det känns som ett naturligt stopp kommer den därför att göra just det, stanna. Med det sagt betyder det inte att nätverket för landsbygden på något sätt är färdigt, men det är tillräckligt färdigt för att uppfylla syftet med denna studie.

Vad utgör landsbygd

Analysen inleddes omedvetet *in media res* i förarbetet för ett platsbesök genom studier av det definierande arbetet som bedrivs av offentlig sektor. Eftersom studien ämnade undersöka vad som utgör landsbygd och gör den bestående riktades arbetet vidare mot vad och/eller vilka som definierar landsbygden samt vilka andra ageranden och aktanter som hör till landsbygdsnätverket. Det framkom att landsbygden kan definieras på flera olika sätt och av flera aktanter. I analysen har ANT-nätverket utvecklats i teman med olika sätt att utgöra landsbygd. Dessa teman består av flera aktanter och de påverkar varandra, därav ANT:s nätverksstruktur. Inom dessa teman agerar olika aktanter som är landsbygdsdefinierande bland annat genom beslutande och uttalande, formande av den fysiska miljön, levande eller platstagande.

Att definiera landsbygden genom att göra territoriella indelningar är dels ett politiskt agerande dels ett verktyg för att kunna utöva politik. Istället för att enbart utgå från befintliga administrativa indelningar som kommuner och regioner fylls dessa med statistiskt innehåll och kategoriseras efter bestämda värden. Genom att kategorisera landområden upprättas en samsyn vilket underlättar kommunikation om landets olika strukturella områden. I en kategorisering ställs det krav på områdens statistiska värden och tröskelvärden särskiljer dem för att kunna göra en indelning. Indelandet möjliggör att se landet i delar vilka kan analyseras och administreras genom utveckling och stödbidrag. De statistiska värdena som utläses från landområdena har baserats på antal mänskliga aktanter som utför ageranden inom en kategoris tröskelvärden. Det ena agerandet har varit antal bosättningar inom samma område och på liknande sätt har pendlingsflöden mätts där resandet utgått från en landsbygdsbosättning. Vid inom kategorins rätta antal agerande aktanter blir effekten att platsen definieras som landsbygd. Som tidigare nämnt i analysen är det utförandet som är väsentligt och mätmetoden innefattar inte de förutsättningar som möjliggör för agerandet.

På landsbygden finns det andra aktanter än mänskliga. Dessa påverkar varandra, vilka ageranden och kopplingar till landsbygdsnätverket som möjliggörs. Enligt det statistiska definierandet är landsbygd en plats med mindre befolkning och därmed något annat än stad och tätort. En del aktanter återfinns nästan enbart på platser som anses vara landsbygd, samtidigt som en del förekommer i både stads- och landsbygdsmiljöer. Vad som är utgör landsbygd och är definierande för landsbygdsaktanter blir därmed vagt. Bostäder finns till exempel även på landsbygden, men det är mindre antal och i *glesa strukturer*. Det är något annat än byggd miljö som fyller mellanrummet. Landsbygden är inte heller bestående utav enbart natur. Det är bland annat en plats för: jordbrukande, husdjursskötsel, frukt- och trädgårdsodlande, turism, malmbrytande, energiutvinnande och boende. Alla dessa agerande är möten mellan natur och människa, men skulle spåren av det mänskliga agerandet försvinna återgår platsen till att vara natur. Den mänskliga närvaron ger platsen en annan identitet och adderar bygd till landsbygden. Ett betydande

agerande som format landets struktur och historiskt gjort att människor bosatt sig där är jordbrukande. Jordbruket har påverkats av politik vilket gett effekter i dess utförande, utbredning och även antalet människor som bosatt sig på landsbygden för att agera jordbrukande.

Intervjuperson 1 beskriver att det inte är samma känsla av *gemenskap* i staden som i byn. Det beskrivs som att bebyggelsestrukturen i staden blir för tät och att antalet människor är för många för att igenkännande och värnande om varandra ska uppstå. Gemenskapen beskrivs fortfarande finnas kvar i byn där intervjuperson 1 tidigare levde. På flera platser medlas ageranden av byalags föreningar som samlar invånarna. Dessa ageranden verkar sammankopplande mellan samtida och historiska aktanter vilket aktiverar aktanter som annars skulle fallit i tystnad och uteslutits ur nätverket. Effekten blir ett bestående av platsens identitet och roll i landsbygdsnätverket. Platsbundna ageranden skapar en sammankoppling mellan rörliga-, icke-rörliga aktanter och platsen som ingår i nätverket. Effekten av sammankopplandet blir ett identitetsskapande och tillhörande, något som förstärks ytterligare genom fysiskt interagerande mellan aktanter. Jordbrukande är ett sådant platsbundet agerande och det historiska jordbrukandet har lämnat fysiska och kulturella spår som möjliggör vissa ageranden idag. Den glesa strukturen som uppstått till följd av jordbrukandet och tillgången på transportmedel begränsade resandet och därmed även nätverkets utveckling. Efter att samhället och tekniken har utvecklats har nätverket geografiskt vuxit och det är andra anledningar än jordbrukande som gör att människor bosätter sig där. Det nya bosättandet sker till följd av ett sökande bort från stadens täta bebyggelse. Ett boende på landsbygden garanterar dock inte den gemenskap som Intervjuperson 1 beskriver utan detta är något som uppstår i agerande där aktanter möts, vilket Intervjuperson 2 och personen från *Hjälp vi har köpt en bondgård* (2020) haft olika upplevelser av.

Det som utgör landsbygd i och med analysens resultat är aktanter som agerar, desto fler kopplingar desto mer stärks nätverkets resiliens och förmåga att bestå. Ageranden kan ske fysiskt på platsen och på distans men de formar alla landsbygd på olika vis. Landsbygdsnätverket är utvecklat i en relativ tid, aktanter kan ha fallit i tystnad och vaknat till liv igen. Landsbygden är således ett bestående fenomen. En plats som bevaras genom upprätthållande och utvecklas av ageranden. Att landsbygden ser annorlunda ut, har andra funktioner och andra aktanter år 2020 är således för att landsbygden är levande. Att nätverket vidgats geografiskt och tekniken tillkommit är inte nödvändigtvis ett hot mot landsbygdens existens, den förändras bara. Som nämnt i forskningsöversikten av Lecomte (2013, p. 468) har fantom ageranden visualiserats och det ageranden har fått fler plattformar att utföras på. Men genom att landsbygdsnätverket förblir resilient och utvecklas i en takt som bibehåller dess kärnfunktioner kommer det fortsätta bestå.

6 SLUTSATS OCH AVSLUTANDE DISKUSSION

I detta avslutande kapitel presenteras hur syftet med denna studie har uppfyllts och hur jag hanterat den kunskapslucka som lyfts i problemställningen. Syftet med denna studie har varit att undersöka vad landsbygd definierar landsbygd och därmed bidrar till att utgöra och forma den. Vidare har syftet varit att undersöka hur landsbygden består som fenomen i den motsägelsefulla och föränderliga samhällskontext som målas upp och identifieras i problemställningen. Hur landsbygden positioneras i de hegemonier som uppdagas i den svenska planeringen.

Som verktyg för att besvara forskningsfrågorna har ANT varit både ett teoretiskt och metodologiskt angreppsätt. Den första forskningsfrågan besvaras delvis av analysen som avslutas med en kortare återkoppling som sammanfattningsvis presenterade några övergripande teman som utgör landsbygd. I detta kapitel förs det en bredare diskussion kring syftet och forskningsfrågorna genom att utgå från landsbygden så som den beskrivs i ANT-analysen. Dessutom återkopplas hur nätverket förhålles till planering, resiliens samt stad-landsbygds dikotomin.

6.1 HUR ANT-NÄTVERKET FÖRHÅLLES TILL RESILIENS, PLANERING OCH STUDIENS PROBLEMATIK

I forskningsöversikten framkommer det genom ANT att platser utgörs av nätverk som knutits till en geografisk nod genom att dess aktanter agerar där. Som det uppdagas i analysen utgörs landsbygden av ett nätverk och när dess aktanter till viss del är bundna till en geografisk nod kan landsbygdsnätverket beskriva en plats. Landsbygdsnätverket som beskrivs i analysen redogör dock inte för hur landsbygd görs på en specifik plats, utan snarare vad som utgör landsbyggande. Å ena sidan visar därför studiens landsbygdsnätverk på det generella landsbyggandet, å andra sidan är det för sakens skull inte generaliserbart och tillämpningsbart på alla miljöer som geografiskt har definierats som landsbygd. Landsbygd är således både ett fenomen och en plats, men blir en plats först när landsbygdsnätverket kopplas till en geografisk nod.

Aktanters ageranden är både upprätthållande och formande av platsers identitet vilket visar på att platser utgörs av nätverk som befinner sig i ett, om än tillfälligt, stabilt läge. När aktanters ageranden formar nätverket måste dess kärnfunktioner vara bestående för att nätverket ska bibehålla sin definition. Detta gäller även om nätverket utvecklas och anpassas till andra förutsättningar, vilket kan beskriva hur bestående nätverk innehar en viss seghet och uthållighet vid förändring. Seghet och uthållighet i tider av förändring ska inte nödvändigtvis förväxlas med motståndskraft till förändring, utan det visar på att fenomenet har en inneboende utvecklingsresiliens, nätverket har utvecklings- och anpassningsförmåga till förändring. Vad som definierar landsbygd har kommit att

förändras över tid och att landsbygdsnätverket bestått genom aktanters flöden in och ut ur nätverket visar på dessa förmågor.

6.1.1 Landsbygdens utvecklingsresiliens

Det finns två argument som kan betona att landsbygden bör ses utifrån konceptet utvecklingsresiliens. Det första är att platser formas och omformas. Eftersom landsbygdsnätverket är föränderligt med nya aktanter som tillkommer eller lämnar nätverket kan effekterna både forma men också omforma platsen. Aktanter som adderas till nätverket kan tillföra nya ageranden eller aktivera aktanter som tystnat. Ett exempel på detta är informationsskyltarna i analysen som väckte tysta aktanter och förmedlade spår av dess historiska ageranden. Denna typ av agerande upprätthåller nätverkets stabilitet när det håller nätverket aktivt. Samtidigt för det nätverkets utveckling vidare genom att möjliggöra för sammankoppling med ytterligare aktanter, till exempel människor som tar del av informationen på skyltarna. På samma sätt kan nätverk förändras om aktanter kopplas från nätverket eller tystnar, då upphör agerandet och kopplingarna. Försvinner alla kopplingar slutar fenomenet existera.

Det andra argumentet för att landsbygdsnätverket har en utvecklingsresiliens är att det inte är en teknisk konstruktion utan ett mångfunktionellt system som kan transformeras och nå nya jämviktslägen. Nätverket är bestående av flera infrastrukturella system som var och en bör beaktas när det talas om landsbygd. Den borde därmed inte enbart definieras av värden som en gång tillskrivits den utan utifrån att det är ett föränderligt koncept. Både materiella och mänskliga aktanter som agerar bör värderas lika betydande i nätverket/systemet, något som det även argumenteras för i ANT. Landsbygdsnätverkets resiliens bör betraktas utifrån de delar som utgör nätverkets helhet, bland annat de teman som presenteras i analysen: definition, agerande som utgör fysiska strukturer och mänskligt agerande.

Genom att ett system har utvecklingsresiliens består det inte nödvändigtvis genom alla typer av förändringar. När kärnfunktionen och tillräckligt många kopplingar i strukturen försvunnit eller förändrats blir nätverkets varande ostabilt. Till exempel när politiken förändrats och människor flyttat från landsbygden har mängden boende på landsbygden minskat. Hade denna utveckling skett i tillräcklig uträckning och så pass att effekten blivit en plats där nätverket till exempel enbart består ett expanderat jordbruk kan det ifrågasättas om den fortfarande hade varit landsbygd. Det går därmed att fråga sig om detta agerande självständigt kunnat upprätthålla hela landsbygdsnätverket eller om monofunktionaliteten gjort så nätverket förlorat sina kärnfunktioner.

Landsbygden har trots vad som kan framgå i stad-landsbygds dikotomin också utvecklats och är mer mångfunktionell och variationsrik än tidigare, definitionen har kommit att innefatta mer än enbart rurala öppna ytor. Utveckling kan ske både på gott och ont, men

genom utvecklingsresiliens sker det ofta genom eller som förebyggande anpassning till de förutsättningarna som störningar kan frambringa. Enligt Tillväxtanalys definitioner hade en monofunktionell landsbygd med bara jordbrukande troligen haft för få boende, samtidigt har definitionen som de tillämpar inte förhållits till en minsta mängd befolkning. Om landsbygden blivit monofunktionell hade den även blivit känsligare för störningar. Men i en omvänd situation med mer boende övergår landsbygden till att bli en stad enligt de statistiska kategorierna.

6.1.2 Landsbygdens bestående kärnfunktioner

Jordbrukande

Det som gör att landsbygden består som fenomen genom tider av förändring är att det har haft resilienta kärnfunktioner. En sådan kärnfunktion som är ett centralt agerande och utgör landsbygdsnätverket genom att forma och omforma det är jordbrukande. Det är både ett endogent och exogent agerande eftersom det utgör en del av nätverket men också påverkar andra aktanters möjlighet att agera i nätverket. Jordbrukande är ett mångfunktionellt agerande som sammankopplar flera aktanter, vilket är en av anledningarna till dess stärkta resiliens och förmåga att bestå. Kopplingarna är inte alltid synliga vilket gör att jordbrukande kan betraktas som en antagande process och gör att den svart-lådas. Trots detta är det en betydande process för hela landsbygdsnätverkets struktur.

Jordbrukandet har under de 70 år som landsbygden beskrivs i analysen utvecklats genom en *slow-burn* process där den långsamma förändringen gör att landsbygden lätt kan kategoriseras som bestående med en avstannad utveckling. Det är därmed inte förvånande att landsbygden beskrivs utifrån en bevarande diskurs. Trots detta antagande om landsbygdens stillastående utveckling har den bestått genom samhällets förändring och idag är andra aktanter kopplade till agerandet jordbrukande. Nätverkets utveckling är bland annat resultatet av störningar eller effekter av en händelsekedja med teknisk utveckling och politiskt förändrad agenda. Den långdragna störning som jordbrukandet utsatts för har påverkat dess innehåll direkt genom till exempel teknisk utveckling och indirekt genom till exempel urbaniseringen där människor flyttade från landsbygden, Effekter i det fallet har blivit att minskad mängd människor på landsbygden har minskat antalet jordbruk vilket gjort att antalet arbetstillfällen på landsbygden minskat. Samtidigt har den tekniska utvecklingen medfört positiva störningar som effektiviserande av jordbrukandet vilket minskat dess behov av arbetskraft. Störningen har inte inneburit jordbrukets förfall och landsbygdsnätverket har varit stabilt nog för att bestå när aktanter flödat in och ut ur nätverket samt anpassats i och med dess utvecklingsresiliens. Tillslut har störningarna utvecklat nätverket till nya jämviktslägen och anpassat det för att hantera nya störningar.

Glesa strukturer av människor och bebyggelse

I byn som Intervjuperson 1 beskriver förnimmas inte en särskilt stor förändring av den glesa befolknings och bebyggelsestrukturen i det lokala landsbygdsnätverket. Intervjuperson 2 lever i en landsbygd som inte har samma sorts aktanter men som ändå är gles. Dels ser bebyggelsen annorlunda ut, den består inte av äldre gårdar, dels saknas andra aktanter som vanligtvis förknippas med landsbygd så som en stor del av de jordbrukande aktanterna. Strukturen i nätverket är ändå bestående i de båda landsbygderna samtidigt som den har klarat av att anpassas till de förändrade förutsättningar och ageranden som numera sker där. Även den statistiska kategoriseringen utgick i analysen ifrån att landsbygden skulle ha en gles befolkning och således gles bebyggelsestruktur. Detta pekar på att de glesa strukturerna är en kärnfunktion som definierar det som utgör landsbygd.

De glesa strukturerna av människor och bebyggelse är till stor del en effekt av skrymmande funktioner på landsbygden, framförallt jordbrukande, men även nyare funktioner som turism och energiutvinning framkom i analysen. Landsbygdens strukturer utgörs således inte enbart av mänsklig närvaro och bebyggelse. Det tycks därmed vara glesa strukturer av människor och bebyggelse som är en av kärnfunktionerna som utgör och definierar landsbygdsstrukturen.

Platsidentitet och gemenskap

En tredje kärnfunktion i landsbygdsnätverket tycks vara en platsidentitet, som både stärker platsens roll i nätverket men också kopplar samman aktanter i en gemenskap. Detta beskrivs i analysen främst av Intervjuperson 1 och person ur *Hjälp vi har köpt en bondgård* som båda erhållit en sammankoppling till andra mänskliga aktanter genom den glesa strukturen samt jordbrukandet. Det har funnits ett ömsesidigt behov av hjälp att utföra agerandet jordbrukandet och de glesa strukturerna har gjort att nätverket varit i behov av en lokal resiliens med kopplingar till aktanter i närområdet. Detta har gjort att både platsen och de aktanter som finns där formar varandra.

Intervjuperson 2 har inte samma sorts koppling till landsbygden han bor på eller landsbygd generellt. Det kan således diskuteras om Intervjuperson 2 har för få kopplingar till landsbygdsnätverket för att till fullo identifiera sig med det, till exempel beskrivs en avsaknad av jordbrukande eller andra fysiska ageranden på platsen som annars verkar koppla samman aktanter. Eftersom Intervjuperson 2 ändå verkar känna en tillhörighet till landsbygdsnätverket kan det menas att nätverket nått ett nytt jämviktsläge. Det som utgör kärnfunktionen platsidentitet är inte längre helt beroende av jordbrukande som gemenskapande agerande, vad som ersatts som identitetsskapande agerande är dock något att undersöka vidare i studier om en jordbruksfri landsbygd.

Landsbygden år 2020 kan således ses ur flera perspektiv där det ena inte utesluter det andra. Oavsett jordbrukande eller inte kan platser definieras som landsbygd. Genom att se landsbygden som ett landskap låses den inte i de värderingar som tillskrivits den genom antaganden som stad-landsbygdsdikotomin upprättar. Landsbygden har i och med samhällets utveckling förändrats, från att fokusera på mängden jordbruk och natur till mänskliga ageranden som boende och resande, men kärnan i dess kärnfunktioner har varit bestående. Definitionen och vad som utgör landsbygd är således inte konstant.

6.1.3 Planeringens effekter på landsbygden

I och med stadens utveckling har landsbygdens definition till allt större del utgjorts av skillnaden mellan de båda miljöerna i stad-landsbygdsdikotomin, men de har även likheter. Landsbygd är liksom stad resultatet av mänskligt agerande där jordbrukande dominerar på landsbygden genom att forma naturen och stadsbyggande formar den urbana miljön i staden. Likheten är det formgivande agerandet och skillnaden blir att i staden agerar mänskliga aktanter med mänskligt ditförda aktanter medan på landsbygden agerar mänskliga och mänskligt ditförda aktanter med naturen. Till exempel genom odlingar som interagerar med jordens näring och växer, eller betande djur ur jordbrukets djurhållning.

När antalet jordbrukare på landsbygden minskar förespråkar politiken mer bostäder och kombinationsverksamheter för att återskapa möjligheter för människor att kopplas till landsbygdsnätverket. Effekten blir att allt mer mark kan komma att tas i anspråk av mänskliga aktanter. Naturens inneboende resiliens kommer troligen att göra motstånd men även anpassas till ett nytt jämviktsläge, frågan är hur resilient landsbygdsnätverket är. Om landsbygdsnätverket kommer klara av att utvecklas och fortfarande ha bestående kärnfunktioner. Som det uttrycks i analysen: *jordbruket har format och är fortfarande en stor del av miljön, kulturen och de värden som finns på landsbygden.* Vad händer om detta agerande helt försvinner från landsbygdsnätverket? Jordbruket må vara grunden till de glesa strukturerna, platsidentiteten och gemenskapen men landsbygdsnätverket tycks ha byggt upp en multifunktionalitet.

Tidigare har det belysts att nätverk inte ska utsättas för sådan störning och utveckling att dess kärnfunktion rubbas. För att utveckla nätverket utan att rubba dess stabilitet bör landsbygden därför behandlas som ett nätverk bestående av flera funktionella system eftersom det är så landsbygdsnätverket är konstruerat. Landsbygdsnätverket kopplat till den kommun som dess geografiska nod administrativt tillhör. Landsbygden på så sätt också kopplat till ett globalt nätverk och den lokala byn. Landsbygdsnätverket är mer komplext än att enbart beskrivas som vad stad inte är. En del av landsbygdens funktioner är nödvändiga för dess bestående, medan andra kan ha mindre betydelse och vara mer mottagliga för förändring. För att utveckla och samtidigt stärka systemens resiliens bör planeringen agera genom anpassning till nätverkets förutsättningar. I planering av

landsbygd behöver det beslutas om vilken skala landsbygdsnätverket ska hanteras och i vilken skala dess förutsättningar kan identifieras. Hoppar undersökandet av landsbygdens förutsättningar i skala finns det en risk att aktanternas spår förloras och de ageranden som utgör förutsättningarna blir svårare att förnimma. Medan ANT har kritiserats för att inte vara pragmatiskt nog att tillämpas i planering kan det ändå bidra med att se till nätverks förutsättningar. Teorins ontologiska perspektiv om hur världen *är* ser bortom dikotomier och andra subjektiva värderingar som tillskrivs fenomen samt belyser betydelsen av att enbart perspektiv inte kan inrymma fenomens komplexitet.

Som uttryckt av Scott (2013, p. 603f) kan resiliens hjälpa planeringen att se den rurala utvecklingen i ett perspektiv som öppnar för en transformativ utveckling. För att resiliens ska vara effektiv behöver den vara utformad för en specifik plats, då måste det vara klart vad som utgör platsen. Inget planeringsverktyg eller planeringsteori är fullständig men genom ANT kan planeringen komma i kontakt med de aktanter som kan tillhandahålla nödvändig information, medel och agerande för att genomföra syftet med planeringen. ANT kan även hjälpa planeringen att förnimma och skapa en förståelse för vad som utgör, och därmed även förutsättningarna för, de fenomen som ämnas formas genom planeringen.

Planeringen måste ta hänsyn till de befintliga systemen när den agerar för att forma fenomen som till exempel landsbygden eftersom planeringens aktanter också blir en del av landsbygdsnätverket när de interagerar med nätverkets aktanter. Landsbygden kan därför inte ses som något ”där borta”. Det kanske inte längre kan talas om stad och landsbygd utan om samhällets olika delar och strukturer. Landsbygden må vara tålig och resilient i tider av förändring men blir de strukturella ändringarna för stora kan det vara svårt att nå ett jämviktsläge. Jag vill därför avslutningsvis mena att det behöver finnas en förståelse för vad som utgör samhällets olika delar och en insikt i de kausala effekter som allt agerande orsakar.

7 REFERENSER

Ahn, S.-e., 2015. Aktör-nätverksteori. i: A. Fejes & R. Thornberg, red. *Handbok i kvalitativ forskning.* 2:a red. Stockholm: Liber AB, pp. 115-130.

Andersson, E., 2014. *Hur vi stirrat oss blinda på storstaden, SvD.* [Online]
Available at: https://www.svd.se/hur-vi-stirrat-oss-blinda-pa-storstaden
[Använd 03 06 2020].

Beard, L., Scarles, C. & Tribe, J., 2016. Mess and method: Using ANT in tourism research. *Annals of Tourism Research,* Volym 60, pp. 97-110.

Bjerke, L., Johansson, S. & Pettersson, L., 2012. *Arbete och liv på landsbygden - Landsbygdens förutsättningar i kunskapsekonomin,* Jönköping: Jordbruksverket.

Boelens, L., 2009. *The Urban Connection: an actor-relational approach to urban planning.* Rotterdam: 010 Publishers.

Boelens, L., 2010. Theorizing practice and practising theory: Outlines for an actor-relational-approach in planning. *Planning Theory,* 9(1), pp. 28-62.

Brand, F. & Jax, K., 2007. Focusing the Meaning(s) of Resilience: Resilience as a Descriptive Concept and a Boundary Object. *Ecology and Society,* 12(1), pp. 1-16.

Brorström, S. & Parment, A., 2017. *Attraktiva platser bortom urbanisering och tillväxt: en studie av hållbar utveckling.* 1 red. Lund: Studentlitteratur.

Bryman, A., 2011. *Samhällsvetenskapliga metoder.* 2:2 red. Malmö: Liber.

De Vries, G., 2016. *Bruno Latour.* 1 red. Cambridge: Polity Press.

Denscombe, M., 2014. *Forskningshandboken.* 3:2 red. Maidenhead, Storbrittanien: Open International Publishing.

Dymitrow, M., Biegańska, J. & Grzelak-Kostulska, E., 2018. Deprivation and the Rural-Urban Trap. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie,* 109(1), pp. 87-108.

Dymitrow, M. & Stenseke, M., 2016. Rural-Urban Blurring and the Subjectivity Within. *Rural Landscapes: Society, Environment, History,* 3(1), pp. 1-13.

Esaiasson, P. o.a., 2017. *Metodpraktikan - Konsten att studera samhälle, individ och marknad.* 5:1 red. Stockholm: Författarna och Wolters Kluwer Sverige AB.

Eurostat, u.d. *ec.europa.eu.* [Online]
Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/about/overview
[Använd 02 05 2020].

Folke, C. o.a., 2010. Resilience Thinking Integrating Resilience, Adaptability and Transformability. *Ecology and Society,* 15(4), pp. 1-9.

Glesbygdsverket, 2008. *Landsbygdsdefinitioner i Sverige och andra länder,* Östersund: Glesbygdsverket.

Hjälp vi har köpt en bondgård, 2020. *Avsnitt 8: "Fatta att vi lyckades göra det här" [TV-program].* Sveriges Television: SVT.

Hultman, M., 2005. *Att (be)skriva verkligheten – ett försök att skissera möjligheterna att kombinera diskursteori med aktör-nätverksteori.* Paper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier Norrköping:, Författaren, Linköpings universitet.

Jordbruksverket, 2013. *AOL1:2 Allt om att bo leva och vara på landsbygden,* Jönköping: Jordbruksverket.

Jordbruksverket, 2013. *AOL1:8 Så gjorde vi Allt om landet,* Jönköping: Jordbruksverket.

Jordbruksverket, 2020. *Vårt uppdrag.* [Online]
Available at: https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/vart-uppdrag
[Använd 28 04 2020].

Landsbygdskommittén, 2006. *Fakta - omvärld - inspiration (SOU 2006:106),* Stockholm: Näringsdepartementet.

Latour, B., 2005. *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory.* Oxford: University press.

Lecomte, J., 2013. Beyond indefinite extension: about Bruno Latour and urban space. *Social Anthropology,* 21(4), pp. 462-478.

Marchese, D., Reynolds, E., Bates, M. & Morgan, H., 2017. Resilience and sustainability: Similarities and differences in environmental management applications. *Science of the Total Environment,* Volym 613-614, pp. 1275-1283.

Meerow, S., Newell, J. & Stults, M., 2016. Defining urban resilience: A review. *Landscape and Urban Planning,* Volym 147, pp. 38-49.

Murdoch, J. & Lowe, P., 2003. The preservationist paradox: modernism, environmentalism and the politics of spatial division. *Transactions of the Institute of British Geographers,* 28(3), pp. 318-332.

Müller, M., 2015. Assemblages and Actor-networks: Rethinking Socio-material Power, Politics and Space. *Geography compass,* 9(1), pp. 27-41.

Näringsdepartementet, 2009. *Förordning 2009:1464.* Stockholm: Sveriges riksdag.

Näringsdepartementet, 2013. *Regeringsbeslut N2013/5117/AS.* Stockholm: Sveriges Riksdag.

OECD, 2019. *oecd.org.* [Online]
Available at: https://www.oecd.org/about/
[Använd 03 05 2020].

Pike, A., Dawley, S. & Tomaney, J., 2010. Resilience, adaptation and adaptability. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society ,* pp. 1-12.

Rydin, Y., 2010. Actor-network theory and planning theory: A response to Boelens. *Planning Theory,* 9(3), pp. 265-268.

Rydin, Y., 2013. Using Actor–Network Theory to understand planning practice: Exploring relationships between actants in regulating low-carbon commercial development. *Planning Theory,* 12(1), pp. 23-45.

Rydin, Y., 2019. Silences, categories and black-boxes: Towards ananalytics of the relations of power in planning regulation. *Planning Theory,* 19(2), pp. 214-233.

Scott, M., 2013. Resilience: a Conceptual Lens for Rural Studies?. *Geography Compass,* 7(9), pp. 597-610.

SFS 2010:900, 2010. *Plan- och bygglag.* Stockholm: Näringsdepartementet.

Sireni, M., 2016. When urban planning doctrine meets low density countryside. *European Countryside,* 8(3), pp. 189-206.

SKR, 2016. *Kommungruppsindelning 2017 Omarbetning av Sveriges Kommuner och Landstings kommungruppsindelning,* Stockholm: SKR.

SOU 2017:1, 2017. *För Sveriges landsbygder - en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd,* Stockholm: Parlamentariska landsbygdskommittén.

Syssner, J., 2018. Visioner och visionslöshet - idéer om framtidens landsbygd. i: J. Syssner, red. *Nya visioner för landsbygden.* Boxholm: Linnefors förlag, pp. 15-39.

Thornberg, R. & Fejes, A., 2016. Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier. i: R. Thornberg & A. Fejes, red. *Handbok i kvalitativa studier.* Stockholm: Liber, pp. 256-278.

Tillväxtanalys, 2014. *Bättre statistik för bättre regional- och landsbygdspolitik,* Östersund: Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser.

Torsås kommun, 2010. *Översiktsplan Torsås kommun 2010,* Torsås: Torsås kommun.

Westholm, E., 2018. På landsbygden intet nytt?. i: J. Syssner, red. *Nya visioner för landsbygden .* Boxholm: Linnefors förlag, pp. 41-61.

Wilson, G. A., 2012. Community resilience, globalization, and transitional pathways of decision-making. *Geoforum,* 43(6), pp. 1218-1231.